

LAVANGEN KOMMUNE



KULTURMINNEPLAN 2016-2022



Reingjerdet i Rødalskardet

Vedtatt av kommunestyret den 15.04.16 sak 16/16.

Forord

Kulturminneplanen er utarbeidet i samarbeid mellom Lavangen kommune og følgende lag/foreninger og enkeltpersoner:

- Lavangen kommune, prosjektleder Unn-Tove Bakkevoll
- Lavangen kommune, biblioteksjef Anne Strømmesen
- Lavangen kommune, teknisk sjef Albert Pedersen
- Krambuvika bygdemuseumslag v/ leder Jentoft Teigland

Arbeidet er forankret i kommunalt vedtak i formannskapet i kommunen den 28.03.2014, sak 42/14, men da til utarbeidelse av en regional kulturminneplan. Da samarbeidet med kommunene Gratangen og Salangen i forbindelse med dette, ikke lot seg videreføre høsten 2015, valgte Lavangen kommune å fortsette arbeidet med en kommunal kulturminneplan.

Sør-Troms Museum har vært referanse for historisk del av planen, jfr. brev av 26.11.2015. Videre har den vært lagt ut for høring.

Det er fra tidligere prosjektarbeider gjort et stort arbeid med å dokumentere og registrere kulturminner i kommunen. Spesielt vises det til arbeidsgruppen tilknyttet "Krigsminneprosjekt 2013-2015" sitt arbeid med krigsminner og krigsminneløyper. Under arbeidet er det gjort et omfattende digitalt registreringsarbeid av kulturminner av lokalkjente og historieinteresserte personer i kommunen.

Disse fortjener stor takk.

Innhold

| | | |
|----------|---|-----------|
| 1 | Innledning | 6 |
| 1.1 | Bakgrunnen for å lage planen | 6 |
| 1.2 | Hva vil vi med planen, hvilken rolle skal den ha? | 7 |
| 1.3 | Lovgrunnlag | 7 |
| 1.4 | Avgrensning og definisjoner | 8 |
| 1.5 | Forholdet til andre planer | 9 |
| 1.6 | Mål for ivaretagelse av kulturminner | 10 |
| 1.7 | Arbeidsprosess og medvirkning | 10 |
| 2 | Kulturhistorisk utvikling i Lavangen | 11 |
| 2.1 | Middelalder | 11 |
| 2.2 | Nyere tid | 13 |
| 2.3 | De tre stammers møte | 13 |
| 3 | Skriftlige hefter, rapporter m.m. om kulturminner | 14 |
| 3.1 | Offisielle registre | 15 |
| 3.2 | Kvalitetssikring av registreringer av kulturminner | 16 |
| 3.3 | Private og andre samlinger | 16 |
| 4 | Forvaltning og skjøtsel | 17 |
| 4.1 | Hvordan ta vare på kulturminnene | 17 |
| 4.2 | Grunneiere og allmennheten | 18 |
| 4.3 | Ulike aktørers rolle og aktuelle virkemidler | 18 |
| 5 | Grunnlag for prioritering av kulturminner og kulturmiljøer | 20 |
| 6 | Kulturminner i Lavangen kommune | 23 |
| 7 | Prioriteringer av kulturminner og kulturmiljø | 25 |
| 7.1 | Bygninger - gårdstun | 25 |
| 7.1.1 | <i>Krambuvika bygdemuseum</i> | 25 |
| 7.1.2 | <i>Lavangen kirke</i> | 26 |
| 7.1.3 | <i>Normann Johnsastua</i> | 27 |
| 7.2 | Industrielle kulturminner | 27 |
| 7.2.1 | <i>Cementfabrikken</i> | 27 |
| 7.2.2 | <i>Saragammen - Røkenes utmark</i> | 27 |
| 7.3 | Infrastruktur og kulturlandskap | 28 |
| 7.3.1 | <i>Nødsarbeid på 1930-tallet</i> | 28 |
| 7.3.2 | <i>Jordbrua på Fossbakken</i> | 28 |
| 7.3.3 | <i>Innlandsveien - kjerrevei på Fossbakken</i> | 28 |
| 7.3.4 | <i>Skilting i utmark</i> | 29 |



| | | |
|-----------|--|-----------|
| 7.4 | Krigsminner | 30 |
| 7.4.1 | <i>Lappaugan - Fleischer-monument</i> | 30 |
| 7.4.2 | <i>Ruiner fra okkupasjonstiden - Selstrøm/Fossbakken</i> | 30 |
| 7.4.3 | <i>Krigsminneløypene</i> | 31 |
| 7.4.4 | <i>Skoleprosjekt - intervju på kassetter</i> | 31 |
| 7.4.5 | <i>Flytragedie i Lavangen - Skjelnes 1944</i> | 31 |
| 7.5 | Kulturminner før 1537 - inkl. norrøne kulturminner | 32 |
| 7.5.1 | <i>Soløy/Solheim- gård</i> | 32 |
| 7.5.2 | <i>Grushaugene på Rød</i> | 32 |
| 7.6 | Maritime kulturminner | 32 |
| 7.6.1 | <i>Naustmiljø på Lotternes</i> | 32 |
| 7.6.2 | <i>Båthavner</i> | 33 |
| 7.6.3 | <i>Moloen, naust, nothjell og båter - Krambuvika bygdemuseum</i> | 33 |
| 7.6.4 | <i>MK Havgutten</i> | 33 |
| 7.7 | Samiske kulturminner | 34 |
| 7.7.1 | <i>Offerstein i Stormyra</i> | 34 |
| 7.7.2 | <i>Gårdstun i Spansdalen - fredet</i> | 34 |
| 7.8 | Kulturmiljøer | 35 |
| 7.8.1 | <i>Stormyra/Gressdalen</i> | 35 |
| 7.8.2 | <i>Soløy/Solheim</i> | 36 |
| 7.9 | Tiltaksplan | 37 |
| 8 | Vi må regne med å finne flere kulturminner | 38 |
| 8.1 | Erfaringer ved utbyggingsprosjekter | 38 |
| 8.2 | Områder hvor vi kan gjøre nye funn | 38 |
| 9 | Ord og begreper | 39 |
| 10 | Kilder | 40 |
| 11 | Vedlegg | 40 |
| 11.1 | Vedtak 42/14 | 41 |
| 11.2 | Registrerte kulturminner i Lavangen jfr. kulturminnesok.no sept 2015 | 42 |
| 11.3 | Innspill til prioriterte kulturminner og kulturmiljø | 44 |
| 11.4 | Kart fra 1905 - Slåttemarker i Sør-Troms | 45 |
| 11.5 | Kart fra 1905 - Samiske trekkruiter | 46 |
| 11.6 | Kartutsnitt fra Fossbakken med kulturminner | 47 |

1 Innledning

Kulturminneplanen i kommunen er en langsiktig temaplan hjemlet i plan- og bygningsloven og Lov om kulturminner. Planen skal tas opp til behandling i hver valgperiode, dvs hvert fjerde år. Det skal da vurderes om det er behov for å gjøre endringer i planen. Lokal kulturminneplan skal inngå som en del av kommuneplanen.

1.1 Bakgrunnen for å lage planen

Kulturminner knytter oss til vår felles forhistorie og minner oss om andre levesett og livsvilkår enn det vi selv opplever. Når vi ser den historiske sammenhengen vil vi også være bedre i stand til å legge et langsiktig perspektiv til grunn for løsning av dagens utfordringer.

Initiativ og tilsagn

Troms fylkeskommune rettet forespørsel til fylkets kommuner, hvor kommunene ble oppfordret til å sette i gang arbeid med kulturminneregistreringer og planarbeid i forbindelse med dette. Kommunene Gratangen, Lavangen, Salangen og Ibestad, sendte felles søknad den 15. januar 2014 med tittel "*Registrering av kulturminner og planlegging i Astafjord-kommunene*" til Troms fylkeskommune ved kulturavdelingen. Kommunene mottok tilsagn på kr 100.000 hver i brev av 19.05.14, med invitasjon til videre deltagelse i fylkeskommunens prosjekt "KIK" (Kunnskapsløftet i kulturminneforvaltningen). Fylkeskommunen har bidratt med råd og veiledning i forbindelse kulturminneregistreringer. Vedtak på utarbeidelse av regional kulturminneplan ble foretatt i formannskapet i mars 2014, vedtak 42/14. Med bakgrunn i tilbakemeldinger fra øvrige kommuner i Astafjord-prosjektet, velger kommunen i den videre fortsettelse å utarbeide en egen kulturminneplan.

Lavangen kommune

Kommunen er rik på alle typer kulturminner, bla med et stort antall automatisk fredete kulturminner (fornminner) og nyere tids kulturminner. Gjennom dette planarbeidet ønsker kommunen å styrke kompetansen på området og øke innsatsen for forvaltning av kulturminner.

Mange kulturminner har gått tapt eller blitt forringet opp gjennom tidene. Noen kulturminner er forringet som følge av at de ikke blir tatt godt nok vare på. Samtidig ser vi at hus og innretninger som for få år siden ble betraktet som verdiløse nå omtales som viktige kulturminner.

Gjennom plan- og bygningsloven er kommunene gitt hovedansvaret for den fysiske planleggingen. Vern av kulturminner er en viktig del av dette ansvaret. Planleggingen innebærer avveining av interesser og hensyn med en ønsket utvikling som resultat. I plan- og byggesaksbehandlingen opptrer kulturminnene ofte som enkeltelementer i en klart avgrenset utbyggingssituasjon. Det er imidlertid viktig å se kulturminnene i en større sammenheng. En slik erkjennelse ligger til grunn for kommunes ønske om å lage en kulturminneplan.



Tufter på bruket Fjellet, øst for Elveneselva. Jonas Bratsberg (1756-1814) fra Trondhjemstraktene, slo seg her ned rundt 1780 med sin familie.

1.2 Hva vil vi med planen, hvilken rolle skal den ha?

Kulturminneplanen skal gi befolkningen i Lavangen og andre interesserte, innsikt i hvordan kommunen forvalter og ønsker videre å forvalte dokumenterte lokale kulturminner, samt være et politisk og administrativt styringsverktøy.

Lavangen kommune har satt i gang arbeidet med en kulturminneplan bl.a. fordi kommunen ønsker å øke innsatsen for forvaltning av kulturminner og kulturmiljø. Arbeidet har til i dag vært lite systematisk og har i stor grad basert seg på enkeltpersoners engasjement. Kommunens befatning med kulturminner har i første rekke vært knyttet opp til plan- og byggesaksbehandlingen. Planarbeidet må derfor komme fram til tiltak for forvaltning og tilrettelegging av kulturminner og kulturmiljø.

Vårt fysiske miljø består av kulturminner og kulturmiljø, i en vid betydning. Utfordringen for kommunens arbeid med kulturminnevernet er å fokusere på hva som er det viktigste å ta vare på. Det er derfor nødvendig å prioritere et mindre antall kulturminner og kulturmiljø.

Kommunen håper at en kulturminneplan vil kunne bidra til et bedre beslutningsgrunnlag for kommunens fremtidige arbeid med arealplaner og reguleringsplaner. En kulturminneplan skal være en dokumentasjon av hva som finnes av kulturminner i kommunen. Denne dokumentasjonen vil være et viktig hjelpemiddel for kommunen ved plan- og byggesaksbehandlingen. Det vil lette arbeidet med å finne ut hvor det er konflikter med kulturverninteressene. Planen vil også gi en bakgrunnsdokumentasjon som kan være nyttig ved behandling av saker i forbindelse med utdeling av tilskudd fra Næringsfondet.

Planen skal videre være en kilde til informasjon til historieinteresserte personer og organisasjoner, og ikke minst for skolene. Bevaring av kulturminnene vil avhenge av at allmennheten, grunneierne og den oppvoksende slekt kjenner historien og hvordan den kan leses av de kulturminnene som er funnet. Det registreringsmaterialet som er samlet inn kan i det videre arbeidet gi grunnlag for informasjonsprodukter bygget på moderne datateknologi.

1.3 Lovgrunnlag

Plan- og bygningsloven (pbl) og kulturminneloven (kml) er de to viktigste lovene for kulturminne-forvaltningen.

Kulturminneloven minnerholder de sterkeste virkemidlene en har i arbeidet med kulturminnevern. Kulturminneloven har som formål å ta vare på kulturhistorisk og arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljø. Loven tar for seg kulturminner som er automatisk fredet, og kulturminner og kulturmiljø som fredes etter vedta av Riksantikvaren. Denne lov er en særlov. Det betyr bl.a. at det skal legges vekt på kulturminnelovens formål når det fattes vedtak etter annen lov som påvirker kulturminner.

Plan- og bygningsloven er det viktigste redskapet kommunen har til å drive arealplanlegging og byggesaksbehandling. I plan- og bygningsloven er bruk og vern av ressurser sidestilt, og loven er således kommunens eget redskap til å bevare og utvikle kulturminner og kulturmiljø.

1.4 Avgrensning og definisjoner

Kulturminneloven definerer kulturminner som **"alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til"**. Dette er en svært vidtrekkende beskrivelse som tar med seg alt menneskeskapt i omgivelsene, helt fra de første redskaper og boplasser, til dagens byggverk.



Gammelt ildsted

Automatisk fredete kulturminner

I kulturminneloven gjøres et skille mellom automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner. Med automatisk fredete kulturminner menes kulturminner fra oldtid og middelalder, eller før 1537. Slike kulturminner er automatisk fredet etter kulturminneloven §4. Med nyere tids kulturminner menes kulturminner fra 1537 og fram til i dag. Disse har ikke automatisk noe formelt vern. I tillegg er samiske kulturminner eldre enn 100 år også automatisk fredet. Disse er fredet direkte etter kulturminneloven uten fredningsprosedyre. Dette gjelder både synlige og ikke synlige kulturminner. I tillegg er erklærte stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649 automatisk fredet, jfr. kulturminneloven §§ 3 og 4.

Kulturmiljø

Bygninger, bruer, veianlegg og arkeologiske funn er eksempler på kulturminner. Det kan også være boliger og gårdsanlegg, handelssteder og industrianlegg. Når kulturminner inngår som del av en større helhet, kalles dette et kulturmiljø. Det kan eksempelvis dreie seg om et landskap som i seg selv er verneverdig og der verdifulle bygninger, trær, tekniske anlegg og andre innslag mennesket har brakt med seg, bidrar til å berike landskapet. Kulturlandskap og naturelementer som er preget av menneskenes bruk opp gjennom tiden er ikke et selvstendig tema i denne planen.

Navn - "immatriell kulturarv"

"Immatriell kulturarv" favner blant annet stedsnavn, sagn, myter, religiøs tro etc. Dette faller utenfor definisjonen av kulturminner over. Likevel er innsamling og registrering av navn tatt med som ett av tiltakene i planen. Bl.a. gjennom Lavangsminne, det årlige heftet som gis ut fra Krambuvika bygdemuseumslag, er det gjennom 40 år registrert både slekts- og gårdsnavn. Videre nevnes også arbeidet som er gjort gjennom heftet "Ordsamling fra Lavangen; 2007".

Generelt

Kulturminner og kulturmiljø er gjenstand for eiendomsrett, men er samtidig deler av vår felles historiebok. Forvaltningen av kulturminnene må derfor legge til rette for at innbyggerne i kommunen kan oppleve historien når de oppholder seg i landskapet eller når de bevisst oppsøker kulturminnene. Det vil derfor være et mål for planarbeidet å presentere innbyggerne for kommunens kulturminner og kulturmiljø.

Kulturminneplanen skal videre konsentrere seg om faste objekter i motsetning til løse gjenstander. Det vil si at planen skal ta for seg objekter og miljø som oppfattes å være en varig del av landskapet. Av interesse er også kulturminner som ikke er synlig i dag men som kan bli funnet ved utgravninger senere.

Forvaltningen av kulturminner etter kulturminneloven er tillagt fylkeskommunen og riksantikvaren. Kulturminneplanen skal imidlertid ha hovedfokus på de deler av kulturminnevernet som er kommunens ansvarsområder. Det lovmessige ansvaret er særlig knyttet til plan- og byggesaksbehandlingen.

1.5 Forholdet til andre planer

Kulturminneplanen dokumenterer kulturverninteressene, og viser hvor kulturminnene finnes. Videre prioriteres det i planen enkelte områder som særlig viktige å ta vare på, eller beskytte. **Økonomiplanen** og **arealplanleggingen** er to av flere verktøy for å gjennomføre tiltakene i planen. De foreslåtte tiltakene krever mer eller mindre ressurser for å bli gjennomført, noe som må bli tatt hensyn til i forbindelse med kommunens budsjettarbeid og handlingsplan. Noen tiltak kan settes i gang i et samarbeid med fylkeskommunen eller frivillige organisasjoner, men krever likevel noe innsats fra kommunen i form av kapasitet og kompetanse.

Samfunnsutviklingen i kommunen bør basere seg på bærekraftig utvikling. "*Bærekraftig utvikling*" er utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov "sier Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. I tillegg til at framtidige generasjoner sikres tilgang på kunnskaps- og opplevelsesverdier i kulturminnene, har også bruken av eksisterende bygninger og anlegg langsiktige og positive effekter for miljøet.

Vurderinger i denne sammenhengen kan omfatte faktorer som miljøbelastning (energiforbruk, forurensning og avfall) ved drift og vedlikehold, eller tilpasning/opprustning av eksisterende anlegg. Dette må veies opp mot miljøbelastningene ved å rive og bygge nytt, inklusive produksjon og transport. Det vil i tillegg være nødvendig å se på muligheter for gjenbruk av materialer ved eventuell ombygging eller riving.

Lokal Agenda 21

Dette er en handlingsplan utviklet under FN via Rio-konferansen, og som i Norge er videreført gjennom Fredrikstaderklæringen. Lokal Agenda 21 fokuserer på verdier som kultur, trivsel, tilhørighet og livskvalitet i tillegg til tradisjonelt miljøvern. Det er flere grunner til at kulturminner er spesielt interessante i en lokal Agenda 21 sammenheng, bl.a.:

- Kulturminnene er samfunnsressurser med kunnskaps-, opplevelses- og bruksverdier som må forvaltes på en slik måte at også framtidige generasjoner kan nytte disse ressursene.
- Kjennskap til og bruk av tradisjonskunnskapen som ligger lagret i bebyggelse og bygningsmiljø, kan brukes til å utvikle miljøvennlige og bærekraftige løsninger og både direkte og indirekte ha betydning for folks helse.
- Kulturminner og kulturmiljøer er viktige elementer for å skape kvalitativt gode miljøer å bo i. De tilfører de fysiske omgivelser kvaliteter og historisk kontinuitet samtidig som de gir opplevelsen av tilhørighet og trygghet og kan ha klare estetiske kvaliteter.

1.6 Mål for ivaretagelse av kulturminner

Kulturminnene er elementer i en samlet miljø- og ressursforvaltning. Kulturminnepolitikken utformes blant annet gjennom de årlige statsbudsjettene og andre stortingsdokumenter.

Overordnede målsettinger

Stortinget har gitt sin tilslutning til følgende mål som trekker opp to perspektiver på vern:

- Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, og som grunnlag for opplevelse og videreutvikling av fysiske omgivelser.
- Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurser og som grunnlag for opplevelse.

De nasjonale resultatmålene for vern av kulturminner og kulturmiljøer, går i korthet ut på å:

- minske tapet av kulturminner og kulturmiljøer generelt
- fjerne etterslepet når det gjelder behov for istandsetting og vedlikehold av det representative utvalget av kulturminner og kulturmiljøer
- sikre en bedre representativitet i utvalget av varig vernete kulturminner og kulturmiljøer.

Lavangen kommunes målsettinger

I kommuneplan 1991-2003, har kommunen påtatt seg en plikt til å gi utbyggere, som har planer som kan ramme faste fornminner, til å ta kontakt med rette myndighet, jfr. punkt 5.12. Videre fremgår det at registrerte fornminner skal angis på temakart til kommunens arealdel. En plan er en forberedelse til handling. Vi skal gjennom planen, og prosessen omkring utarbeidelsen av den, finne ut hva vi skal gjøre for å ta vare på kulturminnene i kommunen. Kommunen kan;

- beskytte kulturminnene mot forringelse eller ødeleggelse
- tilrettelegge kulturminnene for opplevelse
- ta vare på kulturminnene gjennom skjøtsel og vedlikehold

Ved bruk av plan- og bygningsloven kan kulturminner beskyttes mot utbygging ved at området inngår i en reguleringsplan med status "spesialområde bevaring". Tilrettelegging av kulturminnene består dels i å informere om hva som finnes, dels å gjøre kulturminnene synlige og tilgjengelige for opplevelse. Mange kulturminner behøver skjøtsel eller vedlikehold for ikke å forringes.

1.7 Arbeidsprosess og medvirkning

For å få en bred medvirkning i forbindelse med utarbeidelse av kulturminneplanen, ble særskilte lag- og foreninger tilsendt skriftlig invitasjon om deltakelse i arbeidsgruppe med svarfrist den 6. oktober 2015. Videre ble invitasjonen også lagt ut på kommunens hjemmeside og facebookside, slik at også enkeltpersoner kunne gi tilbakemelding om de ønsket å være med i planarbeidet. Arbeidsgruppen har hatt 8 arbeidsmøter.

Forslag til kulturminneplan ble tilsendt enkelte lag/foreninger og alle grunneierlagene, sammen med invitasjon et åpent presentasjonsmøte. Invitasjonen ble lagt ut på kommunens hjemmeside og facebookside, som invitasjon til alle kommunens innbyggere. Planen ble deretter lagt frem på høring. Høringsuttalelsene vedlegges.

2 Kulturhistorisk utvikling i Lavangen

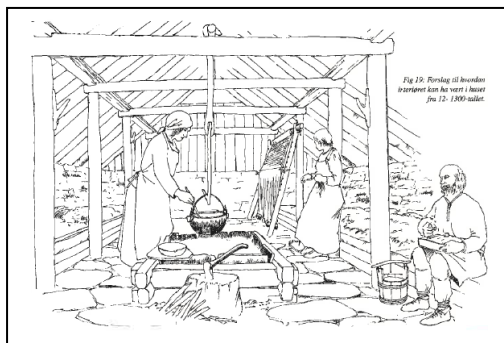
For omkring 20.000 år siden lå en 2-3000 meter tykk iskappe over Skandinavia. 5000 år nærmere vår tid ble klimaet mildere og isen begynte å smelte. Utgravningene på Soløy i Lavangen ble foretatt av Tromsø museum i tidsrommet 1975-1981. Disse, sammen med studering av stedsnavn, bidrar til dette bildet over bosetting i Lavangen fra vikingtid og frem til nyere tid:

| | | |
|----------------|----------------|--|
| Nyere tid | 18-1900 tallet | Økt bosetting i Lavangen Handelssted ved Krambuвика |
| Senmiddelalder | 16-1700 tallet | Ny nødsperiode Krittpiper fra Nederland, England, Tyskland og Norge på Soløy/Solheim-gården. Glassvindu blir satt inn i laftede bygninger. På Lotternes og Tennevoll - gårdene av finneodel. Kvenske barn blir oppfostret i Lavangen. |
| Middelalder | 14-1500 tallet | Soløy/Solheim-gården ble liggende øde en periode. Midten av 1500-tallet: to gårdsbruk på Soløy. Smykker funnet fra andre land. Kombinasjonsbruk av fiske og fangst på gårdene. |
| Middelalder | 12-1300-tallet | Svartedauen i 1349. Flere gårder ble lagt øde, også i Lavangen. Soløy/Solheim-gården var en av de beste korgårdene, samt dyrehold av små- og storfe. Spinning av garn og vev. |
| Middelalder | 10-1100-tallet | Flere hus som danner gårdstun. Smykker og redskaper fra andre land og i jern/bronse. Flere jerngroper funnet i lokale myrområder. Bosetting ca 1000 e. krf på Soløy - Norrønt folk? Bygninger inkl. fjøsdel. Samisk bosetting - deler av året? |
| Jernalder | 0-1050 e. krf | Samisk domène i Astafjordene. Utgravninger viser bosetting på Soløy ca. 900 e. krf. Høvdingætta på Bjarkøy og Trondenes |

Kilde: Arkeologiske spor etter tusen års bosetting - Myklevoll og Bertelsen

2.1 Middelalder

Middelalderen regnes fra Stiklestadslaget 1030 til reformasjonen i 1537. Arkeologiske utgravninger på Soløy og studie av stedsnavn viser at det sannsynligvis har bodd folk i fjorden fra ca 900 e. kr, men sannsynligvis dette av samisk avstamning. Funn på gården Soløy indikerer imidlertid at norrønt folk slo seg ned i fjorden rundt år 1000 e.kr., og var sannsynligvis tilknyttet vikingætta på Bjarkøy og Trondenes.



Illustrasjon på innvendig vikingehus, hentet fra Arkeologiske spor etter tusen års bosetting, av Myklevoll og Bertelsen

Svartedauen

Skriftlige kilder kan tyde på at folk bosetter seg i området rundt Lavangen og øker i antallet. Men når pesten Svartedauen brer seg ut i Norge, legges sannsynligvis gården Soløy øde i ca 100 år, før ny befolkning skjer. Historikeren Lars Ivar Hansen mener at de fire Laberg-lokalitetene nær fjordbotnene i Astafjord, kan være omlastningshavner for varer og sted for kjøpstevner mellom representanter fra høvdingedømmet og samene. Gamle ferdselsårer mot bl.a. Torneträsk eller Altevatn, bekrefter også slik handel. Soløy/Solheimgården står oppført som en stor korngård og utgravningene viser til både hushold av små- og storfe, samt fiske i tillegg til åkerbruk. Åkerbruket tar en stor plass i gårdsdrifta, med en stadig mer intensiv bruk av jorda. Plogen erstatter arden som jordbearbeidingsredskap.

Høsten 1349 kom pesten til Norge, med flere påfølgende pester. Epidemiene tok kanskje livet av nær halvdelen av folket i kommunen. Den etterfølgende perioden ble derfor en tung tid. I tillegg til et stort tap av mennesker og arbeidskraft, satte det inn ett rått og kaldt klima. Mange gårdsbruk måtte oppgis og noen ble liggende øde i flere hundre år. Konge og adel med store eiendommer regjerte på bygdene ved inngangen til middelalderen. Jordeiendom var kilde til makt og velstand. Skriftlige kilder viser til mange ledige gårder i flere hundre år etter pestens herjinger.



Illustrasjon om svartedauens herjinger

Befolkningsøkningen skjer gradvis i Lavangen fra 1500 tallet, viser oversikter av innbetalt skatt. Men det gikk mot trangere tider på slutten av 1500-tallet, da fiskeprisene ble lavere, samtidig som prisen på korn ble høyere. Folk i Nord-Norge hadde gjort seg avhengig av tørrfiskeeksport til Europa mot import av korn. Gården på Lia er en av de eldste bebodde gårdene i Lavangen, allerede nevnt i offentlige dokumenter fra ca 1370.

I senmiddelalderen slår Senjafisket på midten av 1700-tallet feil, noe som medfører at folk i Astafjord må seile en lengre vei til Lofoten eller Finnmark. Mange led nød utover i 16- og 1700 årene. Enkelte gårder ble dermed overdratt til Kongen og kirken, noe som skjedde med gården Soløy i 1723. Folket arbeidet som leilendinger, som etter hvert fikk kjøpt opp mindre deler av gårder og ble sjøleiere. De som ikke maktet dette, forble husmenn på gårdene. På Lotternes og Tennevoll råder folk med samisk avstamning, hvor de har arvet områder på "finneodel", noe som forsvinner på 1600-tallet. Etter at samenes odelsrettigheter opphører, blir gårdene regnet som norske. Gårdseierne har sannsynligvis mistet sin samiske identitet, er flyttet ut eller blitt blandet opp med øvrige befolkninger i Lavangen. Samene rydder seg gårder og bosetter seg i løpet av 1700-tallet i Lavangen, men i Spansdalen først på slutten av århundret. I tillegg fører nødsår i Nord-Finland og Nord-Sverige til at mange kvenbarn blir sendt over til Norge, blant annet Astafjordene. Barna blir oppfostret i norske familier og etter hvert gifter seg inn i den lokale befolkningen.

2.2 Nyere tid

I løpet av 1800-tallet ble det lagt større vekt på jordbruk i Astafjords innfjorder. Nye metoder og redskaper forbedret drifta og jordbruk gir økt avkastning. Ved studier av gårder og navn på gårdseiere, viser dette en del tilflytting av folk fra bl.a. Vestlandet, Trøndelag, Østerdalen og Tornedalen i Sverige. Flere hustufter kan fremdeles ses i dag på steder i Lavangen.

Næringsutvikling

Med 1900-tallet kommer også ulike forsøk på utvinning av mineraler i Lavangen. Stoll etter malmskjerping i fjellet ved gården Gamvik rundt 1912-1918, av svenske geologer. Svenske geologer forsøkte seg også i samme tidsrom på malmleting i Røkenes utmark, jfr. Saragammen. Cementfabrikken på Tennevoll var i drift fra 1914-1920 og hadde opptil 10-12 personer i arbeid på det meste. De produserte bl.a. sement-takstein, kalt "Solbergsteinen" etter fabrikkeier Oberg Solberg fra Vesterålen. Videre har det vært gjort forsøk på skjerpning etter grafitt i Spansdalen, nord for husene på Fossli, men dette strandet pga manglende kapital rundt 1930-tallet. Utover dette har næringsutviklingen i Lavangen bestått hovedsakelig av kombinasjonsbruk mellom landbruk og fangst/fiske. Krambuvika handelssted ble startet i 1882 som filial under handelen på Lavangnes, og er i dag bygdemuseum.

Utviklingen av Lavangen kommune

Lavangen var en del av Astafjord kommune fra 1837, som en del av lbestad formannskapsdistrikt. Lavangen kommune ble opprettet i 1907 etter deling av lbestad. Den gang inkluderte kommunen også Lavangnes. Til tross for sterk lokal motstand og folkeavstemming, ble Lavangen kommune slått sammen med Salangen kommune i 1964, gjennom vedtak i fylkeskommunen og kommunaldepartementet. Sammenslåingen ansås etter hvert ikke som gunstig, og i 1977 ble Lavangen kommune igjen egen kommune. Omlag 4,5 km² stort område av Stormyra, sør for Lappaugen, er naturreservat. Ca 20 % av kommunens befolkning oppgir samisk bakgrunn, og kommunen ble innlemmet i 2009 i det samiske språkforvaltningsområdet.

2.3 De tre stammers møte



Kommunevåpenet (godkjent 1987) har tre gullbjørkeblader forent i trepass mot en rød bakgrunn; henspiller på kommunenavnet og på bosettingen i kommunen som består av nordmenn, samer og kvener. Navnet kommer av norrønt *Laufangr*, av *lauf*, 'løv', og *angr*, 'fjord'.

Områder som blir omtalt som «*tre stammers møte*» er ofte språkkontaktområder der man kjenner til at kvensk og samisk språk er eller har vært et levende språk i lokalsamfunnet ved siden av det norske. Disse tre stammene ser ikke ut til å ha levd i samtid, da den kvenske innvandringen og bosettingen skjedde langt etter vikingtid. Kvensk innvandring skjedde i stor grad ved at "sultbarn" på 17-1800 tallet ble satt i tjeneste på gårdene langs Astafjordene. De vokste opp, flere stiftet familier og mange forble i fjordene.

3 Skriftlige hefter, rapporter m.m. om kulturminner

Det er både registrert og skrevet mye om kulturminner i kommunen. Noe er utført av sentrale myndigheter, noe er registrert av kommunen selv, samt en del er gjort av privatpersoner. Registreringene har varierende kvalitet, for eksempel ved at det kan være lenge siden de ble innhentet og at de siden ikke er ajourført.

Rapport "Registrering av faste kulturminner i Spansdalsvassdraget"

I samband med "Samlet plan for vassdrag" i Troms, ble det i 1981 utarbeidet en rapport av Tromsø Museum ved Sonja Westrheim. I denne sammenheng ble det også utarbeidet rapporter over "*Fugle- og pattedyrfaunaen*" og "*Hydrografi og evertebratfauna i Spansdalsvassdraget*".

Prosjekt "Registrering av samiske kulturminner i Gratangen, Lavangen, Salangen, Ibestad og Dyrøy"

Det foreligger en foreløpig rapport som ble laget i 2003 av Indre Sør-Troms Distriktsmuseum v/Sonja Westrheim.

Heftet "Arkeologiske spor etter tusen års bosetting"

Før omleggingen av RV 84 over eiendommene 58/4 og 58/9 på Soløy, ble utgravninger utført av Universitetet i Tromsø. Heftet, basert på de funn som ble gjort, ble utgitt av Lavangen kommunen i 1981.

Rapport "Registreringen av faste kulturminner i Lavangen"

I årene 1983-84 registrerte kulturkontoret faste kulturminner i kommunen etter oppdrag av Troms fylkeskommune, hvorav denne rapport ble ferdigstilt den 7. sept. 1984. Den omfatter eldre bygninger, og er utarbeidet i to deler, en verbal del og en som omfatter registrerings-skjemaene som er brukt, der data over bygningene er notert. Av noen hus er det også tatt foto. Det ble samtidig notert 13 gamle tufter av forskjellige bygninger og gammer både på sør- og nordsiden av fjorden. Men ingen av disse ble kartfestet.

Heftet "Registrerte kulturminner i Lavangen"

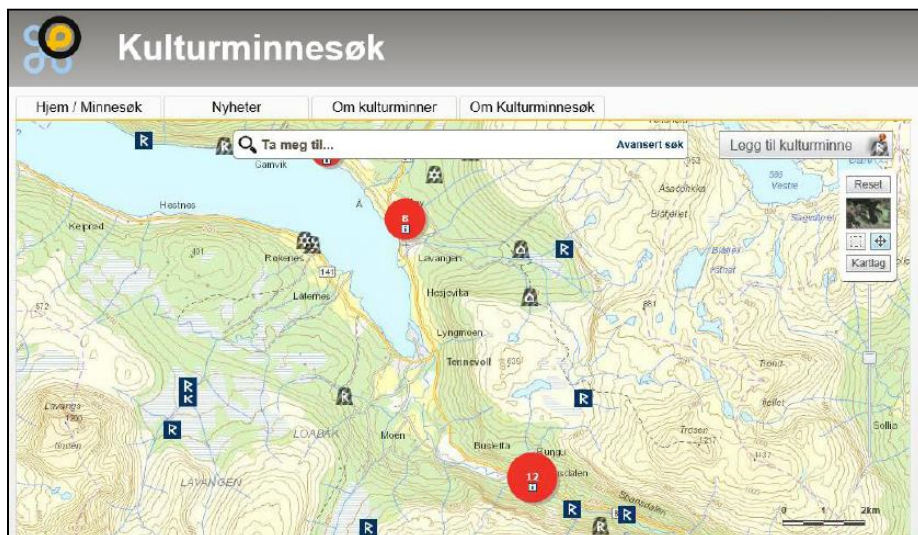
Lavangen kommune utgav dette heftet i 2008. I heftet presenteres 80 kulturminner med både kartreferanse, beskrivelse og noen med bilder. Disse er i ettetid lagt inn i registreringsbasene til Digitalt.fortalt.no og Kulturminnesok.no. Førstnevnte overføres til Digitalt museum.

Andre registreringer av kulturminner

- "Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap i Troms, rapport nr. 59-95", ved Fylkesmannen i Troms, Miljøavdelingen, peker på noen kulturlandskaper i Lavangen som er interessant. Dette gjelder bl.a. gårdene Å, Lia, Moshågen, Busletta, Soløy og Lotternes.
- I 1936 ble det gjennom folkeskolen i alle skolekretsene i kommunen samlet inn nesten 1000 stedsnavn fra forskjellige gårder.
- Skoleprosjektet "Krigsminner fra 2. verdenskrig" ble gjennomført fra 1994-1995 ved Lavangen skole. Samlingen inneholder 81 kassetter med intervju av bygdas folk som opplevde krigen. Intervjuene foreligger også skriftlig.
- Gjennom utgivelse av heftet "Lavangsminner" er flere kulturminner blitt registrert fra 1980-tallet og foregår fremdeles.

- Skilting i inn- og utmark av gamle navn, utført av lag-/foreninger i kommunen.

Samlet sett utgjør registreringer av kulturminner i kommunen en unik informasjonskilde. Siden ikke all denne informasjonen er samlet i en felles katalog, er registreringsbasene et viktig tilleggsværktøy i forbindelse med kommunens arbeid med fremtidig samfunnsutvikling. Et utsnitt av kart vist i kulturminnesok.no viser flere kulturminner, samt hvem som har registrert dem.



3.1 Offisielle registre

Fornminneregisteret inneholdt opplysninger om kulturminner med opprinnelse før 1537. Registeret er nå erstattet med registreringsbasen Kulturminnesok.no, under Riksantikvaren. Registeret inneholder registrerte kulturminner gjennom offentlige etater og private personer med beskrivelser, vernestatus og kartreferanse. Enkelte kulturminner er også tilknyttet bilder og linker til andre registreringsbaser. I kommunen er det pr i dag registrert over 100 kulturminner i dette registeret.

SEFRAK-registeret inneholder alle kulturminner (hovedsakelig bygninger) fra perioden 1537-1900. Dette registeret er en del av et landsomfattende innsamlingsarbeid. Registreringen startet i begynnelsen av 1970-årene. Arbeidet ble ledet av Sekretariatet For Registrering Av Faste Kulturminner (SEFRAK), nedsatt av Riksantikvaren. Rent praktisk ble arbeidet utført ved at en registrator oppsøkte kulturminnene og innhentet informasjon fra informanter/eiere ved å intervju dem, samt fra bygdebøker. Opplysningene om hvert kulturminne ble ført inn i standardiserte skjema med foto og enkel skisse med mål. At en bygning er registrert i SEFRAK betyr ikke at den automatisk er underlagt noe form for antikvarisk vern. I utgangspunktet sier det bare noe om alder, men det som er registrert der er potensielt verneverdig og bør håndteres med varsomhet i planprosesser og byggesaksbehandling.

Askeladden er en kulturminnedatabase hvor alle landets kulturminner er registrert. Askeladden er den offisielle databasen og inneholder både automatisk fredete og nyere tids kulturminner. Fylkeskommunen har ansvar for å legge inn og oppdatere informasjon med hensyn til automatisk fredete kulturminner. Ansatte i kommunene har tilgang til databasen.

Digitalt.fortalt.no er registreringsdatabase hvor både offentlige og private personer kan legge inn både verbale og skriftlige minner, også kulturminner. Denne database egner seg godt til også å legge inn små kortfilmer eller digitale fortellinger med billedserier, og er meget brukervennlig. Registreringer i denne databasen kan være litt mer utfyllende og beskrivende enn i Kulturminnesok.no og Askeladden. I kommunen er linker fra kulturminner i denne databasen koblet opp mot kulturminnesok.no sin tilsvarende registrering av samme kulturminne. Pr i dag gjelder det nesten 100 kulturminner. Hver enkelt registrering av et kulturminne genererer en QR-kode. Slike QR-koder er valgt lagt inn på informasjonsskilt langs krigsminneløyper i kommunen, noe som medfører at folk kan skanne koden og få ytterligere informasjon om et kulturminne via internett. De kan velge å få avspilt teksten verbalt eller høre eller lest den på et annet språk.

3.2 Kvalitetssikring av registreringer av kulturminner

Registreringsmaterialet av denne type har erfaringsmessig en del feil og mangler. Kvalitetssikring og supplering av registreringene er derfor helt nødvendig. Fylkeskommunen har ansvar for denne kvalitetssikringen av de kulturminner som de legger inn, mens kommunen må ta ansvar for øvrige registreringer i de registre som blir brukt i planarbeid og byggesaker. For kulturminner og historier som blir lagt inn på Digitalt.fortalt.no "eier" innleggeren publikasjonen, og står ansvarlig for innhold og presentasjon.

Det har aldri blitt gjennomført noen landsomfattende registrering av krigsminner. Men gjennom prosjekter i Troms fylkeskommune de siste årene, har fylkeskommunen gitt kompetanseheving til kommunalt ansatte, lag/foreninger og enkeltpersoner i forbindelse med registreringsarbeidet med kulturminner. Fylkeskommunen har utarbeidet et forenklet registreringsskjema, og har avholdt kurs i forbindelse med dette, for å kunne heve kvaliteten på registrerte kulturminner. Riksantikvaren arbeider med en samkjøring av ulike registreringsbaser, som kan effektivisere og forhindre at det samme kulturminner må legges inn i ulike databaser. Pr i dag er det uheldigvis slik at et kulturminne må manuelt legges inn i både Digitalt.fortalt.no, Kulturminnesok.no og [Askeladden](http://Askeladden.no), samt eventuelt SEFRAK, dvs. hele fire ulike dataregisteringsbaser.

3.3 Private og andre samlinger

I tillegg til de kulturminnene som er registrert i hefter, gjennom prosjektarbeid og digitale registreringer, kjenner kommunen også til private samlinger, som ikke er registrert i kommunal register, jfr. museumsplanen 2008-2012:

- Privat gårdsmuseum.
- Samling av fortellinger, bilder og historisk stoff hos Spansdalen historielag
- Samling av gamle traktorer – Sven Arne Furuly

4 Forvaltning og skjøtsel

4.1 Hvordan ta vare på kulturminnene

Faste kulturminner fra før 1537 og samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet etter kulturminneloven. Også alle stående byggverk med opprinnelse fra tiden frem til og med 1649 er automatisk fredet. Bygg eldre enn 1850 er meldepliktige. Videre sier loven at alle løsfunn av gjenstander eldre enn 1537 skal leveres til rette myndighet.

Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner omfatter alle tiltak knyttet til bevaring, sikring, vedlikehold, restaurering, konservering og formidling. Oftest er hensikten å sikre kulturminnene og gi publikum kunnskap om dem. Dette kan gjøres ved å fjerne og vedlikeholde vegetasjon, reparere slitasjeskader, anlegge stier og sette opp informasjonsskilt.

Dersom kulturminnet er truet eller skadet, kan det være nødvendig med mer omfattende tiltak, likeledes hvis tilretteleggingen for publikum skal ha et større omfang. Skjøtsel av automatisk fredete arkeologiske kulturminner er lagt til kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen.

En del praktiske gjøremål knyttet til vedlikehold og tilrettelegging kan overlates til kommuner, organisasjoner, skoler og grunneiere på bakgrunn av en faglig vurdering og ved at det inngås en skjøtselsavtale.



Benonistua, en husmannsstue fra 1895 som ble satt opp av Benonius Andreassen (1852-1914), ved Hesjevikelva.

Bygningene utgjør størsteparten av kulturminnene fra nyere tid. Disse tas best vare på ved normal bruk kombinert med et jevnt tilsyn og vedlikehold. I lengden er dette også den billigste måten. Vedlikeholdet skal såvidt mulig skje på samme måte som da huset ble bygget, med opprinnelig teknikk, utførelse og materialbruk. Hovedprinsippet for vedlikehold av gamle bygninger er å bevare de opprinnelige og/eller gamle bygningsdetaljene, så langt det er mulig. Ved å bevare bygningselementene beholder bygningen sin ekthet og opprinnelighet. En kopi, selv om den er aldri så samvittighetsfullt utført, vil aldri kunne erstatte de originale bygningsdetaljene fullt ut. Noen konkrete tips ved bevaring av eldre bygninger:

- Ta kontakt med fagfolk, fylkeskommunen og eventuelt Riksantikvaren
- Ikke skift ut mer enn det som er absolutt nødvendig
- Dokumenter utgangspunktet ved fotografering og eventuelt tegning
- Lag identisk kopi av bygningsdeler som skal skiftes ut
- Ta vare på den utskiftede delen som dokumentasjon

4.2 Grunneiere og allmennheten

De fleste tiltak er søknadspliktige til kommunen. Noen tiltak er imidlertid unntatt søknadsplikten, under forutsetning at tiltaket er i tråd med f.eks. gjeldende arealplan og annet lovverk. Det anbefales at kommunen eventuelt kontaktes for avklaring vedrørende regelverk.

Det kan være nødvendig med en arkeologisk registrering før tiltakene eventuelt kan settes i verk. Hvis det er fare for at tiltaket kan berøre automatisk fredete kulturminner, har kommunen plikt til å varsle kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen, jfr. kulturminneloven § 8. Kulturmyndighetene i fylket skal ha beskjed dersom man finner eldgamle gjenstander eller rester av slike. Disse tingene er av stor betydning for muligheten til å få større viten om de menneskene som levde før oss, fordi de sammen med de faste forninnene er de eneste sporene vi har etter dem. Fylkeskommunen har rådgivnings- og veiledningsansvar overfor offentlige organer på fylkes- og kommunenivå, samt grunneiere og andre som har ansvar for kulturminner. Videre har fylkeskommunen ansvar for forvaltningen av fredete kulturminner, skjøtsel og informasjon. Fylkeskommunen skal tidlig i planprosessen rette eventuelt krav om registrering til kommunen med kopi til tiltakshaver. Kommunen er ansvarlig for at et område blir registrert i forkant av at en detaljplan vedtas. Tiltakshaver er ansvarlig for å dekke registreringskostnadene. For særskilt å ivareta objekter eller områder som har stor lokal eller regional kulturminneverdi kan det være aktuelt å fastsette hensynssoner i samsvar med pbl 11-8. Utgifter til særskilt granskning eller utgraving av automatisk fredete kulturminner ved byggesaker bæres av tiltakshaver.

Alle bygninger som er eldre enn 1850 er meldepliktige til kulturvernmyndighetene ved søknader om riving eller vesentlig endring. Opplysninger om alder er i de fleste tilfeller, tilgjengelig i SEFRAK-registeret.

4.3 Ulike aktørers rolle og aktuelle virkemidler

Riksantikvaren

Kulturminnevernet sorterer pr i dag under Klima- og Miljødepartementet. Som underliggende direktorat har riksantikvaren ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført. Dette innebærer bl.a. et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes arbeid som regional kulturminnemyndighet. Fredning av bygninger og områder tilligger Riksantikvaren. De arkeologiske museene administrerer utgravninger og undersøkelser av arkeologiske kulturminner.

Fylkeskommunen

Riksantikvaren har delegert ansvaret for regional fagmyndighet for kulturminnevern til fylkeskommunen. Forvaltningen av kulturminnene skjer både innenfor rammen av kulturminneloven og som følge av den rollen fylkeskommunen har innen arealplanlegging etter plan- og bygningsloven.

Kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen skal sørge for at det tas hensyn til kulturminner og - miljøer i planleggingen, også på kommunenivå. Dette innebærer en innsigelsesrett i plansaker når regionale eller nasjonale verneverdier er truet. Fylkeskommunen kan forberede frednings saker. Tilskudd kan ytes til vedlikehold og spesielle arbeider på fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg.

Fylkeskommunen skal samarbeide med kommunene og komme med innspill og medvirke i planprosesser slik at de samlede kulturminneinteresser blir ivaretatt på en god

måte i plan- og utbyggingssaker. Fylkeskommunen har også rådgivnings- og veiledningsansvar overfor offentlige organer på fylkes- og kommunenivå, samt grunneiere, tiltakshavere og andre som har ansvar for kulturminner.

Kommunen

Plan- og bygningsloven er kommunens eget planleggingsverktøy og gjennom planarbeidet skal alle kjente automatisk fredete kulturminner og miljøet rundt sikres. I forbindelse med reguleringsplaner kan de samme områdene bli sikret ved regulering til spesialområde med formål bevaring. Slik bruk av plan- og bygningsloven kan også gi bygninger og bygningsmiljøer en bevaringssatus. Loven har også egne regler om estetikk.

Landbrukskontoret i kommunen gir gårdbrukerne veiledning om det generelle areal- og kulturlandskapstillegget. Formålet med denne økonomiske støtteordningen er å bidra til å vedlikeholde kulturlandskapet gjennom aktiv arealutnyttelse.

Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) er en egen tilskuddsordning. Det kan søkes støtte til vedlikehold, istandsetting, bevaring og planlagt bruk av kulturminner og kulturmiljøer. Verneverdige bygninger i kulturlandskapet kan settes i stand inntil 70 % finansiering av SMIL-midler. Det er et sentralt satsningsområde at kommunene skal få økt mulighet til å ta ansvar for kulturminner og kulturmiljø som grunnlag for verdiskaping i lokal samfunnsutvikling.

Grunnskoler inviteres årlig av Norsk Kulturarv til deltakelse i aksjon "Rydd et kulturminne", hvorav skolene kan søke om midler til å kunne gjennomføre dette.

Kommunen påtar seg vedlikeholdskostnadene ved vandreløyper eller turstier som den oppretter. Dette inkluderer også kulturstier og andre historiske vandreløyper, som inkluderer kulturminner. Lavangen fjellvandrelag har vært og er en viktig samarbeidspartner i forbindelse med vedlikehold av turstier og vandreløyper i kommunen, og har også utarbeidet et turkart over kommunen.

Grunneierne og allmennheten

De aller fleste kulturminner i kommunen ligger på privat eiendom. Ved planlegging av skjøtsel og vedlikehold er det en forutsetning at det etableres et samarbeid mellom kulturminnemyndighetene og grunneier. Funn av automatisk fredete kulturminner skal straks rapporteres til fylkeskommunen. Vernemyndighetene vil vurdere og registrere de steder som viser seg å inneholde verdifulle kulturminner.

Også lag- og foreninger inviteres av Norsk Kulturarv til deltakelse i aksjon "Rydd et kulturminne", via søknad.

Sør-Troms Museum

Det er inngått samarbeidsavtale fra september 2009 mellom Lavangen kommune og Sør-Troms Museum vedrørende drift, vedlikehold og utvikling av følgende museale objekter:

- Krambuvika bygdemuseum
- Kulturminneløypa - Fotefar mot Nord

5 Grunnlag for prioritering av kulturminner og kulturmiljøer

Kulturminneforvaltningen må kunne begrunne hvorfor akkurat det kulturminnet eller kulturmiljøet er mer verdifullt enn andre. Derfor er det nødvendig å redegjøre for hvilke vurderinger som foretas ved prioritering og utvelgelse av kulturminner og kulturmiljøer. I de faglige føringene vektlegges følgende kriterier når valg foretas:

- representativitet
- sammenheng/miljø
- autentisitet
- fysisk tilstand
- arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet
- identitet/symbol
- økonomi/bruk
- økologi

Et kulturminne eller kulturmiljø kan relateres til flere kriterier. De ulike kriteriene kan delvis overlappe og underbygge hverandre, og enkelte kriterier kan tillegges større vekt enn andre. Hver for seg og sammen representerer de kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier. Nedenfor er de åtte kriteriene som er listet opp ovenfor, gruppert etter disse tre verdiene og kriteriene er forklart.

| <i>Kunnskapsverdier</i> | <i>Opplevelsesverdier</i> | <i>Bruksverdier</i> |
|--|---|---|
| Representativitet Kriteriet brukes på to nivåer; <ul style="list-style-type: none"> • Overordnet nivå • Objektnivå | Arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet Objektets særegne verdi mht form, struktur, materialvalg og detaljutforming. | Økonomi og bruk Objektet har nytteverdi for eier, som vedlikeholder og bruker objektet. Eventuelt også salgsverdi. |
| Sammenheng og miljø Et objekt satt i sammenheng og i et miljø, kan gi større kunnskap enn alene. | Sammenheng og miljø Et objekts nære samspill mellom landskap, naturressurser og det menneskeskapte miljøet. | Økologi Objektets bruksverdi og gjenbruksverdi i forhold til ekstra brukskostnader i forhold til erstatning av nytt mindre kostnadskrevende objekt. |
| Autentisitet Objektets ekthet, som kan etterprøves og bekreftes. | Identitet/symbol Objektets tilknytning til menneskers følelse av gjenkjennelse og tilhørighet | |
| Fysisk tilstand Objektets opplevde fysiske verdi og bevaringsverdi. | | |

NÆRMERE FORKLARINGER

Representativitet

På objektnivå dreier dette seg om sammenlignende vurderinger, der prioriteringer går på å velge de kulturminnet som best mulig måte representerer de verdier vi søker å ivareta.

På overordnet nivå skal et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer sikres varig vern for å belyse historien, fra vikingtid til våre dager. Utvalget må kunne vise bredde av spor etter menneskers liv og levemåte.

Sammenheng og miljø

Objektet kan både gi større kunnskap og opplevelse ved å bli sett i sammenheng og miljø:

Kunnskapsverdi: Hvilken kunnskap vi kan frambringe, avhenger også av om vi verner et isolert enkeltobjekt eller om vi klarer å ta på flere elementer som utgjøre en større sammenheng. Denne sammenheng, både i tid og rom, funksjonelt og sosialt, gir oss kunnskap langt ut over det ett enkeltobjekt kan vitne om.

Opplevelsesverdi: Det har alltid vært et nært samspill mellom landskap, naturressurser og det menneskeskapt miljøet. For eksempel har sjø og vassdrag vært lokaliseringfaktorer både for bosetting, næringsvirksomhet og ferdsel. Gjennom planlegging er det mulig å oppretthold og videreutvikle de historiske nøklene til forståelse av stedets karakter.

Autentisitet

Begrepet "autentisk" betyr at noe virkelig er det som det gir seg ut for å være. For å gi mening, må autentisiteten alltid relateres til noe, f.eks. tid, rom og/eller funksjon. Materialers levetid er vesentlig når autentisitet vurderes. Som hovedregel vil det være et minstekrav til mengde originalmateriale i kulturminnet for at det skal kunne sies å ha høy verneverdi. En bygning eller et annet kulturminne kan være så dårlig vedlikeholdt at bevaring medfører så stor utskrifting at autentisiteten vil bli svekket.

Fysisk tilstand

Det må vurderes om kulturminnet eller kulturmiljøet er i en slik fysisk tilstand at det lar seg bevare. Der vi har valgt mellom flere miljøer eller objekter, vil det være naturlig å velge det som er best vedlikeholdt.

Arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet

Opplevelsen av et betydelig verk har en verdi som er særegen, uansett hvilken sammenheng det ellers oppleves i. Her legges vekt på form, struktur, materialvalg og detaljutforming. Hellemaalier forteller ikke bare om en tidligere forestillingsverden, men kan også være et resultat av menneskenes behov for å skape kunstneriske uttrykk.

Identitet/symbol

Mange kulturminner og kulturmiljøer har særlige kvaliteter som gjør at de blir viktige for menneskers følelse av gjenkjennelse og tilhørighet. Det kan enten være konkrete begivenheter eller personer som er knyttet til et sted, eller tradisjon eller kontinuitet i bruken av området.

Økonomi og bruk

Eiere vil normalt sørge for å ta vare på bygninger og anlegg som fortsatt har en bruksverdi og en tilfredsstillende fysisk tilstand. Kostnadene holdes nede gjennom jevnlig bruk og vedlikehold, og verdiene sikres over lang tid. Dette er den enkleste og rimeligste formen for vern. Hvis tilstanden er god, kan dermed økonomiske og kulturhistoriske argumenter bygge opp under hverandre til fordel for vern.

Økologi

Bruk av eksisterende bygninger og anlegg har langsiktige og positive effekter for miljøet. Vurderinger i denne sammenheng kan omfatte faktorer som miljøbelastning, dvs.

energiforbruk, forurensning og avfall, ved drift og vedlikehold, eller tilpasning/opprusting av eksisterende anlegg. Dette må veies opp mot miljøbelastning ved å rive og bygge nytt, inklusive produksjon og transport. Det vil i tillegg være nødvendig å se på muligheter for gjenbruk av materialer ved eventuell ombygging eller riving.

Oppsummering

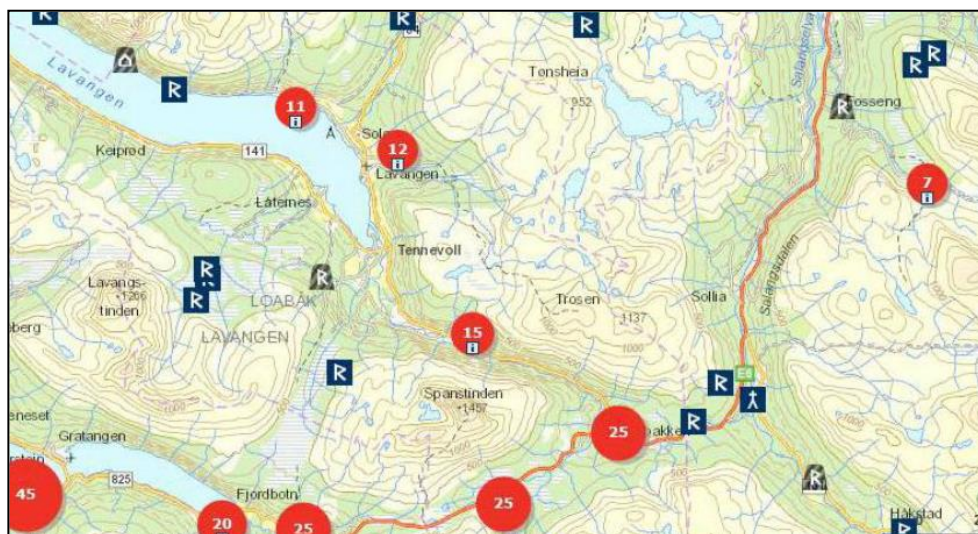
Hvilke kriterier det legges mest vekt på, er avhengig av de aktuelle kulturminnene eller kulturmiljøene vi står overfor. De ulike kriteriene knyttet til vurdering av kunnskaps- og opplevelsesverdiene kan ofte overlappes og underbygge hverandre. Det er de samme kriteriene som brukes enten det gjelder vern/fredning eller dispensasjon, dvs. tillatelse til å gjøre tiltak som svekker verdien av kulturminnet.



*Hustuftene på Storbakken -
Spansdalen*





6 Kulturminner i Lavangen kommune

Mye godt arbeid har vært gjort i kommunen gjennom flere årtier mht bevaring og presentasjon av lokale kulturminner. Mange er også digitalt registrert i kulturminnesok.no, jfr. bildet under:



Kategorisering mht symboler i kulturminnesok.no

Dersom disse kulturminnene skal fordeles i kategorier ut i fra symbol i kulturminnesok.no, så vil dette gi følgende tabell:

| Symbol | Ant | Beskrivelse |
|---|-----|--|
|  | 57 | Lokalitet, registrert av ulike offentlige instans i fylket |
|  | 1 | Kirkested, registrert av ulike offentlige instans i fylket |
|  | 6 | Gårdstun, gårdsanlegg, registrert av ulike offentlige instans i fylket |
|  | 22 | Brukeroprettet minne, andre |
|  | 20 | Brukeroprettet minne, bygning/tuft |
|  | 5 | Brukeroprettet minne, teknisk/industrielt minne |

Kategorisering ut i fra type minne fra kulturminnesok.no

Av de 111 kulturminnene som er pr i dag registrert, kan man også kategorisere dem på følgende måte:

| Kategori minne | Ant. | Automatisk Fredet / listeført | Ikke fredet | Uavklart |
|---------------------------|------|-------------------------------|-------------|----------|
| Arkeologiske kulturminner | 63 | 31 | 22 | 10 |
| Andre | 23 | | | 23 |
| Bygninger | 20 | 1 | | 19 |
| Industri/teknisk | 5 | | | 5 |

Disse kulturminnene kan videre deles inn etter nærmere beskrivelser, hvorav det er 14 kulturminner som er tilknyttet bosetting, 6 gårdsanlegg, 15 krigsminner, 7 teltboplasser og resterende er enten lagt inn under fellesbetegnelsen "kultur", eller de blir nærmere spesifisert som gravfelt, gravminne, kirkested, seter/støl, steinbrudd m.fl.

Automatisk fredede kulturminner

Følgende kulturminner er automatisk fredet, med bakgrunn i alder, jfr kulturminnesok.no.

| | Navn | Kulturminnetype | Vernestatus | Lokalitets ID: | Art: |
|----|-----------------------------------|--------------------------|-------------------|----------------|-----------------------------|
| 1 | Aa | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 56966 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 2 | Anna-Marjagammen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 158499 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 3 | Boaresgjeddek | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159373 | Teltboplass |
| 4 | Boksajeaggi/Stormyra | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 156588 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 5 | Daugamman | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159382 | Teltboplass |
| 6 | Gammeleli-holla | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159367 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 7 | Gammelgården | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 67511 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 8 | Kamsletta | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159374 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 9 | Kamsletta | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 175485 | Annen arkeologisk lokalitet |
| 10 | Kamsletta | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 175488 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 11 | Kirkhaugen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159376 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 12 | Lappreingjerdan | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159394 | Gjerde/innhegning |
| 13 | Lars Pålshaheimen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 158497 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 14 | Miganberget/Megamberget | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 57548 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 15 | Ordførarsteinen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 56967 | Rituell-kultisk lokalitet |
| 16 | Reingjerde | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159388 | Gjerde/innhegning |
| 17 | Riikojávri | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159391 | Teltboplass |
| 18 | Riikojávri | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159392 | Teltboplass |
| 19 | Riikojávri | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159389 | Teltboplass |
| 20 | Samisk sommerboplass, Sandnesbotn | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159395 | Teltboplass |
| 21 | Skjelnesvatnan | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159415 | Teltboplass |
| 22 | Skrebergsætra | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159372 | Seter/Støl |
| 23 | Soløy | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 37150 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 24 | Spansdalen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 73644 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 25 | Tyttebærhågen/Gluntegammen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 67512 | Gravminne |
| 26 | Vollen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 17616 | Gravfelt |
| 27 | Heimly | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178038 | Gårdsanlegg |
| 28 | Myrvang | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178036 | Gårdsanlegg |
| 29 | Nygård | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178046 | Gårdsanlegg |
| 30 | Overgård | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178049 | Gårdsanlegg |
| 31 | Skreberget | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178040 | Gårdsanlegg |

I neste kapittel presenteres noen særlig viktige kulturminner og kulturmiljø i kommunen. De er dels geografisk og dels tematisk avgrenset. Oppfølgingen av denne planen blir å forvalte disse disse på best mulig måte, samt å gjennomføre de tiltak som er nevnt nederst under hver overskrift.

7 Prioriteringer av kulturminner og kulturmiljø

Kulturminner og kulturmiljøer kan bli kategorisert på ulike vis, jfr. oversiktene og tabellene i kapittel 6. Det er kommet innspill de prioritering av flere kulturminner og kulturmiljøet som fremgår av vedlegg 11.3. Følgende kategorier er blitt valgt:

| KATEGORI KULTURMINNER | Antall |
|--|--------|
| Bygninger - gårdstun | 3 |
| Industrielle kulturminner | 2 |
| Infrastruktur og kulturlandskap | 4 |
| Krigsminner | 5 |
| Kulturminner før 1537 - inkl. norrøne kulturminner | 2 |
| Maritime kulturminner - Båter og havner | 4 |
| Samiske kulturminner | 2 |
| Kulturmiljøer | 2 |
| Sum prioriterte kulturminner | 24 |

Med bakgrunn i disse kategoriene er det prioritert kulturminner og kulturlandskap med geografisk spredning i hele kommunen. Som et gjentakende tiltak for flere av disse kulturminnene foreslås det oppsettelse av informasjonsskilt. Med bakgrunn i erfaringer fra arbeid med krigsminneløyper, foreslås det informasjonsskilt med henvisning til oversettelse til andre språk med bruk av QR-koder. Dette vil henvise til tekst om det enkelte kulturminnet i Digitalt fortalt/Digitalt museum.

7.1 Bygninger - gårdstun

Følgende bygninger og gårdstun er valgt trukket frem som prioriterte kulturminner og kulturmiljø i Lavangen:

7.1.1 *Krambuvika bygdemuseum*

Bygdemuseet eies og drives av Krambuvika bygdemuseumslag med støtte fra kommunen. Det samarbeider faglig og økonomisk med Sør-Troms Museum. Bygdemuseet består av flere bygninger og samlinger av kulturminner. Kommunen velger en representant i styret for museumslaget. Museet har egen redaksjon som utgir årboken "Lavangsminne" (dugnadsarbeid). Museets bygninger ligger i Krambuvika, i skillet mellom Soløy og Å. Hovedbygningen Sverrebrygga er et bryggehus med møterom, en gammel butikk og skomakerverksted i første etasje. I andre etasje finnes en stor og variert gjenstandsutstilling. På området er det også flere andre bygninger. Nothuset er utstyrt med maritime bruksgjenstander. Jennystua var bygd i 1881 og leid ut til skolestue for Soløy krets. Den har også vært brukt som husmannsstue. Utenom Krambuvika eier også bygdemuseet et skjelternaust på Lotternes. I samlingen inngår MK Havgutten. Museet drives av en formidabel dugnadsinnsats og innleide arbeidstakere om sommeren for å gi mulighet for publikum å besøke et betjent museum.

Det er også en bu til oppbevaring av forrådsvarer og gjenstander. Det finnes også naust med eldre båttyper og Bårstue med blant annet ei krigsminnesamling og et gammelt kjøkken. Rett i nærheten står ei komplett innredet smie, Halmarsmia. I motorhuset oppbevares gamle motorer.



Det er også en bu til oppbevaring av forrådsvarer og gjenstander. Det finnes også naust med eldre båttyper og Bårstue med blant annet ei krigsminn-esamling og et gammelt kjøkken. Rett i nærheten står ei komplett innredet smie, Halmarsmia. I motorhuset oppbevares gamle motorer.

Fotefar mot nord-kultursti

"Fotefar mot nord" er en kultursti med flere kulturminner langs Aa-elva og til Krambuvika bygdemuseum. Prosjektet var et samarbeid mellom Troms fylke, de private eiere og kommunen. Det omfatter sommerfjøs, gårdsmølle, gårdssmie, gammelt smørhus og jordkjeller.

Tiltak: Vedtak om fast bevilgning til støtte av museet. Informasjonsskilt.

7.1.2 Lavangen kirke

Lavangen kirke er en langkirke med tradisjonell innredning, bygd i 1891. Altertavlen fra 1903 viser "Jesu dåp", kopi etter A.Tidemanns maleri. Orgelet er bygget i 1892 av Aug.Nilsen til Melhus kirke. Det ble solgt til Lavangen kirke i 1946. Kirkeklokken er fra 1891, og omstøpt i 1946. Prekestolen og klokkerpulten ble dekorert av Karl-Erik Harr i 2005. Kirken er i følge lov underlagt Riksantikvaren og betraktet som verneverdig bygning. Kirken har vernestatus som listeført kirke. I flg. Håndbok for Kirkelig fellesråd (kap. 4) og Rundskriv T/-3/2000 (Miljødep. og KUD) er det kirkelig fellesråd som har ansvaret for kirkene.



Kirka er med i kulturplanen som et kulturminne. Riksantikvaren er sentral når det gjelder utbedringer/ vedlikehold av gamle kirkebygg. Kirkegården, kirken og kirkerommet er betydningsfulle som kulturminner i enhver kommune. Kirkegården ble vigslet i 1879. Historikk i forhold til kirkegården, bygninger og det materielle innhold er noe som bør tas vare på og nedskrives i størst mulig grad. Det er skrevet et jubileumshefte om Lavangen kirke til 100-årsjubileet i 1991 som har verdifullt skriftlig materiale angående dette. Ytterligere stoff finnes i en spesialutgave av Lavangsminne ved 90-årsjubileet i 1981. Det står også to bautaer ved kirka som har historier å fortelle, og minner å ta vare på i forhold til krigens og havets ofre.

Tiltak: Informasjonsskilt om kirken

7.1.3 *NormannJohnsastua*

Johan Bertheussen (1817-1899), Lotternes, kjøpte av Skifteretten boet etter Amund Andersen (1773-1843), Røkenes, for 80 spesidaler. Skjøtet ble tinglyst i oktober 1844. Om Normann Johnsastua er bygd før eller etter 1844 på eiendommen, er usikkert, men selve stua gir et bilde om levekår i kommunen fra denne tid. Normann Johnsastua ble fradelt eiendommen Røkenes gnr. 70 bnr. 4 i 1992 og kjøpt av Lavangen kommune i 1997. Tomta er 392 m² og består av et hovedhus og ei mindre bu. Grunnflate på stua er 8,10 m x 7,10 m og stua har 1,5 etasje. Det er inngått en bruks- og vedlikeholdsavtale med Krambuvika bygdemuseumslaget vedrørende stua.

Tiltak: Informasjonsskilt, restaurering og vedlikeholdsarbeid.

7.2 Industrielle kulturminner

7.2.1 *Cementfabrikken*

Fabrikken var i drift fra 1914-1920 på Tennevoll. Fabrikken ble anlagt og drevet av Oberg Solberg (1887-1975), som var fra Vesterålen, gift på Tennevoll. Den var i drift i tidsrommet 1914-120. Her produserte de sement-takstein, til daglig kalt "Solbergsteinen", elementer til murpiper, drenerør og mursteinsblokker. Sand hentet de fra Nesset på Tennevoll. Det var tre faste ansatte, men i perioder kunne fabrikken ha opptil 10-12 personer i arbeid fra samme sted ble det også drevet trelasthandel. Det en kan se av fabrikken i dag, er murene langs fjæra på veien mot Laberget, like før en kommer til brygga til Kjell Solberg.

Tiltak: Informasjonsskilt

7.2.2 *Saragammen - Røkenes utmark*

Svenske geologer holdt på med malmløting i Røkenes utmarks området i 1912-1918. Området det ble arbeidet i ligger mellom 3 til 10 km fra bebyggelsen. Det ble etter hvert for upraktisk, etter arbeidets slutt om dagen, å gå ned til bygda for overnatting. Det ble derfor bygd ei oppholds- og sovebrakke i fjellet for ingeniørene. Tuftene etter denne finner vi i dag. Den har vært på ca. 4,5x10,5 m og i en etasje. Etter det kjentfolk kunne fortelle var den ilt opp med torv, men kledd innvendig med trepanel og hadde tregolv. Den var delt i to rom, et stort sove- og oppholdsrom og et mindre som omfattet kjøkkenet der kokka oppholdt seg. Kokka var Oline Pedersdr. (1852-1938), Lotternes, og til hjelp hadde hun med seg dattera, Sara, født i 1893.

Tuftene etter arbeidsbrakka (gammen) ses tydelig i dag. Stedet har fått navn etter Sara og kalles til daglig for Saragammen. Stedet er markert med et informasjonsskilt.

Tiltak: Oppbygging av Saragammen



7.3 Infrastruktur og kulturlandskap

7.3.1 Nødsarbeid på 1930-tallet

Nødsarbeidsprosjekter på 1930-tallet ble satt i gang av det offentlige for å bøte på stor arbeidsledighet. På den tid var det stort sett offentlige veiarbeid som var det mest nærliggende arbeidsobjekt. Det het da også at de som arbeidet på veien ikke var på veiarbeid, men på nødsarbeid. Ett av arbeidstiltakene i denne sammenheng var grøfting av myrer og utmark. Hensikten med grøftingen var å kunne bedre beitegrunnlaget og øke skogveksten. Rester etter dette "nødsarbeidet" ser en særlig tydelig på Myrholtan i Lotternes utmark, myra nord for Tømmerhågen i Røkenes utmark, myrområdet i utmarka mellom Buslett- og Skrebergsætra, Moshågforrhågen, og på flere andre myrområder i kommunen. Støter en i utmarka på lange og unaturlige rette og grøftelignende fordypninger i bakken, hvor det gjerne renner vatn og delvis er tilvokst langs kantene med vier og bjørkekratt, ja så er det rester etter 30-tallets sysselsettingstiltak.



Et annet synlig bevis på nødsarbeidsprosjekter i kommunen fra 1930-tallet, er kjerreveien som er murt gjennom steinura. Ca 200 m etter stien utover fra Bjørnsletta, Lia.

Tiltak: Veien inngår som en del av nåværende tursti fra Lia til Meganberget og inngår i dagens 30-trims-løype. Ved Meganberget er det satt opp en gapahuk. Som tiltak foreslås et informasjonsskilt og benk.

7.3.2 Jordbrua på Fossbakken

Naturen har valgt å grave vei for Spansdalelven som går fra Fossbakken ned til Spansdalen, inn under jorden for deler av den. Jordbrua på Fossbakken kan ved normal vannføring spaseres over. Jordbrua inngår også som et vesentlig sted under 2. verdenskrig på Fossbakken. Tyske styrker kom aldri lenger nord enn dette sted, i kamphandlingene mot norske styrker i april dagene 1940. De trakk seg tilbake til Lappaugan og videre tilbake til Gratangen.

Tiltak: Skilting og benk

7.3.3 Innlandsveien - kjerrevei på Fossbakken

Innlandsveien var den gamle veien fra Salangsdalen til Bjerkvik - før 1920. Offisielt har det vært fast bosetting på Fossbakken fra 1830-tallet. Omtrent samtidig bosatte nybyggerne seg i Salangsdalen - Bones. Den korteste veien til sjøen for disse beboerne, både de i Salangsdalen og de på Fossbakken, var ned Spansdalen. Men ura i Kirkhaugen var ikke framkommelig med hest og kjerre/slede før den ble ryddet av Ole Olsen Lundberg (1818-1916) og de andre naboene som da bodde på Fossbakken, en gang omkring 1870. Ferdsele ned til sjøen med hest og kjerre for nevnte bosettere var over Kolbanskaret -

Fossbakken - Lappaugen - Bukkemyra - Gratangsbotn. Favned på slede om vinteren gikk også over her til Gratangsbotn.

Spor etter denne ferdselen ses enda i dag og særlig markert er veien etter Ranen, fra Lappaugen/Lappaugvatnet og opp til Bukkemyra ei strekning på ca. 1,6 km. Her er hjulsporene og trakket etter hestene svært tydelig i bakken. Etter at Innlandsveien, som alt i 1905 ble stukket fra Salangsdalen til Bjerkvik, var gjort ferdig over Fossbakken i 1922-1924, opphørte selvfølgelig hest- og kjerretrafikken etter den gamle vei.

Dersom en vil følge kjerreveien fra Lappaugen til Bukkemyra, tar en av fra avkjørselen på nordsiden av E6, den som ligger vis a vis avkjørselen som går innover mot Stormyra. Fram til Bukkemyrbekken er den ikke så tydelig i terrenget, men herfra og opp til Bukkemyra er veien meget godt markert. Om lag 50 m fra avkjørselen, like til høyre, ses ei tuft på 6x10 m Her stod arbeids- og spisebrakkka til veiarbeiderne, og like ved ligger tufter etter en brønn.



Tiltak: Skilting og tilrettelegging med klopping på sommertid for å kunne følge denne innlandsveien videre. Denne veien kan også ses i sammenheng med videre planlagt krigsminneløype fra Lappaugen mot Gratangsbotn, med rydding, skilting og tilrettelegging for vandring.

7.3.4 Skilting i utmark

Flere grunneierlag i kommunen har de siste årene gjort en god jobb på å sette opp navneskilt i utmark som henviser til gamle navn på steder i kommunen.

Tiltak: Oppfordre grunneiere i kommunen til bruk av samme profil/layout på navneskiltene.

7.4 Krigsminner

7.4.1 Lappaugan - Fleischer-monument

Monumentet står ved E6, 250 m sør for oppkjørselen til Lappaugan Turiststasjon. På samme sted står også skilt/monument over krigshistorisk landskap som inngår som ett av flere som er satt opp langs riksveien fra Narvik til Målselv, merket som "General Fleischers vei". Den er en 2 m høy tilhugget granittblokk med relieff i bronse av general Carl Gustav Fleischer. Den har følgende tekst meislet inn; *Her ble tyskerne første gang i andre verdenskrig slått tilbake. 6. Divisjon under ledelse av general Fleischer gjorde det.*

Som kjent ble Norge 9. april 1940 overfalt av den tyske militærmakt. Narvik og Elvegårdsmoen falt i tyskernes hender tidlig på morgenen. Alt 13. april var et forsterket tysk bergkompani kommet så langt nordover etter rv. 50 som til brøyttestasjonen ved Lappaugan. Her gikk de i stilling. De ble fordrevet herfra av de norske styrkene den 25. april. General Fleischer (1883-1942) var sjef for 6. Divisjon som omfattet de norske stridskrefter i Nord-Norge. Divisjonskommandoen hadde sitt hovedkvarter i Harstad. Under felttoget på Narvikavsnittet ble Divisjonskommandoen flyttet til Moen i Målselv. Selv opprettet general Fleischer sitt hovedkvarter, fra 23. april og til kapitulasjonen 9. juni, i huset til handelsmann Reidar Borch på Soløy, i Lavangen.



Tiltak: Siden stedet består av flere monumenter, foreslås det som tiltak å sette opp en benk i området.

7.4.2 Ruiner fra okkupasjonstiden - Selstrøm/Fossbakken

Under 2. verdenskrig hadde tyskerne stasjonert ganske store militære styrker på ca 1.500 mann på Fossbakken, bl.a. sies det at ei tid hadde generalstaben for området sitt hovedkvarter her. De hadde ikke bare militært sykehus, men også gartneri, badstue og til og med eget bank- og kinolokale på Fossbakken. I Selstrøm-området mot Kolbanskardet på Fossbakken kan man ennå se en del ruiner etter disse tyske bygninger.



På høyden om lag 200 m øst for bolighuset til Wasshaug, finner en murene etter kinobrakka. Disse måler ca 15x40 m. I samme området hadde de i ei av mannskaps-brakkene egen bank. Like øst for husene til Wasshaug finner en stillingene som viser hvor kanonene til de norske styrker var plassert under skytingen mot Lappaugan i april dagene i 1940.

Tiltak: I forbindelse med planlagt krigsminneløype fra Fossbakken til Lappaugan planlegges oppsettelse av informasjonsskilt.

7.4.3 Krigsminneløypene

Den første krigsminneløypen som ble offisielt åpnet i Lavangen kommune, skjedde den 24. april 2015. Dette i forbindelse med kommunens initiativet til å lage en historisk vandreløype, med informasjonsskilt langs løypen. Løypen går i soldatenes fotspor fra Tennevoll til Gratangsbøtne 24.-25. april 1940.



Videre planlegges tilsvarende krigsminneløype fra Kolbanskardet til Lappaugan på Fossbakken, som følger krigens fremdrift 9.-24. april 1940 og krigsminner fra okkupasjonstiden frem til krigens slutt i 1945.

Tiltak: Fullføre gjenstående, planlagte krigsminneløyper. Kommunen mottar tilsagn etter søknad til rydding, skilting, klipping og utsmykning. Tilsagnene fordrer kommunal og dugnadsinnsats tilsvarende tilsagnsbeløpene eller mer.

7.4.4 Skoleprosjekt - intervju på kassetter

Under skoleprosjektet på 1980-tallet intervjuet skolebarn lavangsværingene som hadde opplevd 2. verdenskrig. Enten som deltaker i krigen, eller som tidsvitne. I alt gjelder dette 81 kassetter og skriftlige intervjuer.

Tiltak: Digitalisering av intervjuene. Anbud innhentes. Intervjuene gjøres allmenn tilgjengelig, hvorav innleggelse i Digitalt fortalt/Digitalt museum bør vurderes.



7.4.5 Flytragedie i Lavangen - Skjelnes 1944

Det tyske flyet som styrtet den 11. oktober 1944 i sjøen, like utenfor Kvanntoneset, ved Skjelnes i Lavangen kommune i 1944, hadde 51 personer om bord - alle omkom. Stedet ligger mellom Plasselva og Skjelnes. Flyet var en "FOCKE-WULF 200 CONDOR", som under 2. verdenskrig ble brukt til væpnet rekognosering og langdistanseflygninger. Flyets oppdrag denne dagen var evakuering av tysk personell fra Rovaniemi i Finland til Værnes i Trøndelag. På turen fra Finland mellomlandet det på Høybuktnoen og Banak i Finnmark. Etter tyske rapporter fra januar 1945 styrtet flyet som følge av teknisk svikt. Det ble ikke skutt ned, verken av våre allierte eller ved en feil av tyskerne selv, som noen trodde. Av de 51 som var med flyet var 41 kvinner, de fleste kontorpersoneell, dessuten 5 mannlige passasjerer og en besetning på 5. Av disse ble 42 funnet omkommet. De er gravlagt på kirkegård i Narvik. Etter antall omkomne er dette den verste flykatastrofen på det norske fastlandet.

Tiltak: Informasjonsskilt ved vei

7.5 Kulturminner før 1537 - inkl. norrøne kulturminner

7.5.1 Soløy/Solheim-gård

Soløy/Solheim Gård ble for ca 15 år siden vedtatt som kommunens tusenårssted. Bakgrunnen var de arkeologiske utgravningen på Soløy på 1980-tallet.

Tiltak: Det har siden 2009 ikke vært arbeidet med dette prosjektet – verken administrativt eller politisk. Spørsmålet nå er om saken skal settes på dagsorden igjen?

7.5.2 Grushaugene på Rød

På eiendommen Rød bnr 1 finner en oppe ved utmarksgjerdet frittliggende grus-/jordhauger som sies kan være gravhauger fra vikingtiden, en stor og tre mindre. De ligger på kote 85, og er på økonomisk kartverk avmerket som forminne. Den største haugen har en diameter på ca 20 m, og er om lag 3-4 m høy.

Fagfolk mener at det ikke dreier seg om gravhauger, men at de kan være dannet under den kvartærgeologiske periode i forbindelse med breavsetninger, og kan være rester etter **eskere** eller **kames**.



Esker (rullesteinsås, «geiterygg») er lange, ofte buktede rygger av sand, grus og stein som er dannet av avsetninger fra smeltevannselver som renner i tunneler under isbreer. En kame er en uregelmessig formet bakke eller jordhaug bestående av sand, grus og till som samler seg i forbindelse med en vikende isbre, og deretter avsatt på jordoverflaten med ytterligere smelting av breen.

Tiltak: Informasjonsskilt

7.6 Maritime kulturminner

7.6.1 Naustmiljø på Lotternes

Naustmiljøet på Lotternes består av flere naust på fellesgrunn. Et naust ble gitt i gave til Krambuvika bygdemuseum i 1993 gjennom et gavebrev fra Ole Sveinsen, under forutsetningen at naustet blir på tomta så lenge det holdes i hevd og vedlikeholdes i den opprinnelige byggestil. Adkomst til naustet fremgår av jordskiftekart fra 1866. Naustet var bygd som skjelterhus, (av engelsk shelter), en byggeteknikk som har laftet kun øverste og nederste del av vegg og røstet. Mellom er det reist skjeltre - stående bord. Denne type byggeteknikk var mye brukt i området rundt Lavangen tidligere, til uthus, stabbur, høyløer og naust. I dette naustet var både tømmeret og skjelterbordene tilhagd av bjørk. Bjørketømmeret skal visstnok være hentet fra lbestad. Opprinnelig var naustet et åttringsnaust, men på midten av 1930-tallet ble det gjort mindre på lengden og fikk den størrelsen det har i dag

Tiltak: Vedlikehold av naustet ut i fra en vedlikeholdsplan. Informasjonsskilt settes opp.

7.6.2 Båthavner

Lavangen kommune har tre båthavner som i sin tid ble godkjent av Staten. En vesentlig del av kommunes næringsliv var tidligere knyttet til fiskeri. Fiskebåtene burde helst, når de låg for anker, ligge i havner som var godkjent om båteierne skulle oppnå erstatning dersom uhellet var ute. De finner vi på Skjelnes, Røkenes innenfor kaia, og Røkenes utenfor kaia. Røkenes Indre havn er det i flomålet murt og støpt landfester, de såkalte forankringskar. De har en diameter på 2,5 m og er ca 1 m høg, og har en kraftig jernbolt støpt fast på toppen. I tillegg finnes det også i flomålet jernbolter og ringer festet i fjell.



Bildet viser forankringskaret på Skjelnes

Røkenes Ytre havn har jernbolten festet til en stor steinblokk. Det er usikkert når nevnte havner ble tilrettelagt og godkjent, men det antas det var like etter første verdenskrig, 1918-1920.

Tiltak: Informasjonsskilt om havnene.

7.6.3 Moloen, naust, nothjell og båter - Krambuvika bygdemuseum

Som bildet viser, omfatter området rundt Krambuvika bygdemuseum av Sverrebrygga, moloen, naust og nothjell. I naustet vises eldre båttyper, og i motorhuset er det utstilt gamle motorer.



Tiltak: Stort informasjonsskilt som viser innholder i området. Gjerne med QR-koder slik at det kan leses på flere språk.

7.6.4 MK Havgutten

"MK Havgutten" er en kravellbygd kutter bygget i Hemnesberg i 1919, og er på 43 fot. Det opprinnelige navnet var "Frøymand". I 1925 ble fartøyet solgt til Lavangen i privat eie og fikk navnet "MK Havgutten". Fartøyet ble brukt til fiske frem til 2006. Den ble unntatt kondemnering og gitt til Krambuvika Bygdemuseum som er nåværende eier.



Fartøyet har siden 2010 hatt status som verneverdig fartøy. I dag er "MK Havgutten" et museumsfartøy der formålet er å seile små turer i nærområdet for å fremme kystkultur.

Tiltak: Plan for drift og vedlikehold.

7.7 Samiske kulturminner

7.7.1 Offerstein i Stormyra

Inne i Stormyra til høyre i skaret over til Gressdalen, ligger Storsteinen. Steinen er stor, 21 m lang, 12 m bred og ca. 10 m høy. Den har alltid vært kjent som offerstein flyttsamene i sin tid brukte å ofre til når de kom med sine reinflokker på vandring ut til sommerbeitene.




I boka "Tre stammers møte" nevner forfatteren Carl Schøyen; "... netop i skarene hvor folk og ren og hunder, hadde deres vei, der ofret flytlapperne til store stene dypt plantet i jorden, stene som aldrig blev tildannet av hugjernet, men var ru og urørte fra guds hånd". Så nevner forfatteren ".... den fortroldede sten, Rikkagallo - den ligger tung og hvilende og helt åpen i si skar tæt nord om Harvecokka".

Etter denne beskrivelse kan det neppe være tvil om at det er Storsteinen i Stormyra forfatteren mener. Fjellet Harvvescohkka ligger vest for Rivtind og sør for Storsteinen. Det nevnes videre i boka at det fantes andre offersteiner som flyttlappene rastet ved "... disse stænket de med renblod, og til disse bragtes de dyrs horn og andre gaver, mens de bønfaoldt guden i stenen om held og trivsel og god lykke på sommergeiene. De stene hadde også en lang hørsel - og derfor kunde lapper milevis ute i havsfjeldene vende sig mot øst og efter deres skik joike til dem om styrke og fremgang for deres hjorder".

7.7.2 Gårdstun i Spansdalen - fredet

Oversikten i søkebasen Kulturminnesok.no viser at det i Lavangen kommune er lagt inn 6 gårdsanlegg, hvorav ett ikke er fredet. Innleggelsen er gjort i databasen Askeladden, men det fremgår ikke av hvem eller hvilken etat. Gårdsanleggene Overgård og Bergli ligger på Fossbakken. Gårdsanleggene Myrvang og Heimly ligger på Busletta i Spansdalen, mens de siste to gårdsanleggene er registrert på Skreberget i Spansdalen.



| Navn  | Beskrivelse | Vernestatus | ID | Art | Markering |
|--|--------------------------|-------------------|--------|-------------|-----------|
| Myrvang | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178036 | Gårdsanlegg | A |
| Skreberget | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178040 | Gårdsanlegg | D |
| Nygård | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178046 | Gårdsanlegg | E |
| Heimly | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178038 | Gårdsanlegg | B |

Tiltak: Samarbeide med samisk forening i forhold til ønske om mulige tiltak.

7.8 Kulturmiljøer

Med bakgrunn i gamle kart fra 1905, er følgende områder valgt ut som særlig interessante i forhold til eksisterende kulturminner, samt muligheter for oppdagelse av flere fremtidige kulturminner. Kartene vedlegges i kapittel 11.

7.8.1 Stormyra/Gressdalen

Kartet med registreringer over slåttemarken fra 1905 viser at det har vært stor aktivitet innover Stormyra mot Gressdalen. En oppmerket tursti fra riksvei E6 følger innover Stormyra, forbi en gapahuk og ender ved nordenden av Gressdalsvatnet. Denne turstien inngår pr i dag blant valgte turstier til 30-trimmen i Lavangen og Salangen. Fra man forlater E6 og frem til gapahuken går man forbi 15 kjente kulturminner som blant annet kan tilknyttes samisk kultur, jordbrukskultur og krigsminner. Området er også et populært ski-område om vinteren.

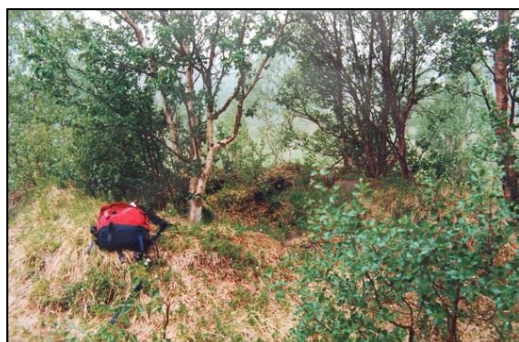


Tiltak: Oppgradere nåværende tursti med informasjonsskilt på kulturminner som er i nærheten av naturstien. Dersom ny krigsminneløype blir i fremtiden laget fra Lappaugen til Gressdalen, så oppdateres løypen som historisk vandreløype og informasjonsskilt på krigsminner fra Stormyra mot Gressdalen.

Slåttemarken i Stormyra

Surhøyflata i Stormyra

Denne flata har, jfr. forrige kart, blitt høstet langt tilbake i tid. Det finnes flere tufter etter slåttegammer i området. En av dem er Annagammen. Annagammen er en tuft som ligger på søndre ende av Revmoan, vel 100 m øst for veien innover Stormyra. Stedet ligger 340 m.o.h. Gammetufta er 3x3,5 m i firkant. Navnet har gammen etter eieren, Anna Rasmusdr. (1882-1974), Søndre Fossbakk, g.m. John Larsen (1870-1918).



Den står på bnr. 17, og ble nyttet til såkalt slåttegamme under høstningen av brukets utmarksslått i Stormyra. De sluttet å høste i Stormyra like etter siste krig. På turstien fra Lappaugen og inn Stormyra til gapahuken, går man forbi 3 slåttegammer, i tillegg til Annagammen.

Tiltak: Informasjonsskilt.

Når man studerer kartet fra 1905 over samiske trekkruiter, ser man at det på kartet fra Fossbakken er inntegnet trekkruiter langs Stormyra og mot Røddalsskardet. Hvileplassen under høstflyttingen, stedet 500, er registrert som Daugammen.

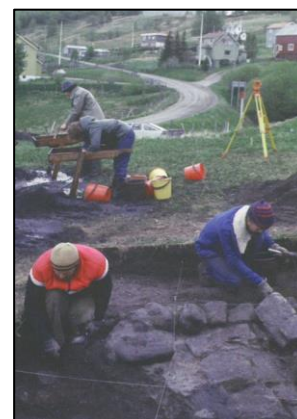


7.8.2 Soløy/Solheim

I Trondenes-jordebøkene fra ca 1370-årene, nevnes gården "a Soolhæimum", noe som betraktes som en eldre navneform av Soløy. Navnet antas oppstått fra den gammelnorske Sólheimar, noe bekrefter at det opprinnelige navnet på gården var ei flertallsform av Solheim. Forskere tror at navnet er blitt endret fra Solheim til Solødet under ødeperioden, og senere fra Solødet til Soløy. Dette har skjedd i perioden fra 1370 til 1567.

Gårdshaugen på Soløy bnr 4 ble registrert i 1975 av student Anne Lise Nilsen, engasjert av Tromsø Museum. Dette i forbindelse med utarbeidelse av Økonomisk kartverk. Da Vegvesenet ønsket å føre ny veitrasse gjennom denne gravhaugen ble arkeologiske utgravninger foretatt i et lite begrenset område på Soløy fra 1980, i regi av Universitetet i Tromsø under ledelse av Reidar Bertelsen. Kun et lite område på 9 m² ble valgt ut av gårdshaugen for undersøkelse. Men dette medførte i ny kunnskap vedrørende bosetting i Lavangen. Utgravningen viste til bosetting siden fra viking tid. Videre ble det påvist kontakt mellom samisk og norrønt folkeslag da samiske gjenstander ble funnet i restene etter det arkeologene mener er et norrønt langhus. Det er registrert en gårdshaug på Aa, ca 1 km etter Liaveien fra Solløy-krysset.

Tiltak: Etablere informasjonsskilt om Soløy gård. Ta særlig hensyn til områder med gravhauger ved fremtidige planer for utbygning.



7.9 Tiltaksplan

Med bakgrunn i kulturminner og kulturmiljøer som er valgt ut som særlig interessante i forbindelse med utarbeidelsen av denne planen, så er følgende tiltaksplan utarbeidet:

| Navn på kulturminne | Mulig tiltak | Eier | Samarbeidsparter |
|--|---|------------------------|--|
| Cementfabrikken | Info.skilt | Privat | Kommunen |
| Flytragedie Skjelnes 1944 | Info.skilt | Privat | Kommunen |
| Grushaugene på Rød | Info.skilt | Privat | Kommunen |
| Gårdstun i Spansdalen | Info.skilt | Privat | Samisk historielag, kommunen |
| Innlandsveien Fossbakken | Info.skilt | Privat | Kommunen, frivillige |
| Jordbrua på Fossbakken | Info.skilt, benk | Privat | Kommunen, frivillige |
| Krambuвика bygdemuseum | Tilskudd, skilt | Krambuвика museums lag | Kommunen, Sør-Troms museum |
| Krigsminneløyper | Skilt, klopper, gapahuker, benker, merking, tekst. | Kommunen Privat | Lavangen fjellvandrelag, Ofoten friluftsråd, Troms fylkeskommune, frivillige |
| Krigsruiner Fossbakken | Krigsminneløype, info.skilt, benker, klopper, gapahuk | Privat | Kommunen, frivillige |
| Kvenske navn | Lavangsminne Digitalt fortalt | Kommunen | Frivillige |
| Lapphaugen - Monument General Fleischer | Benk | Privat | Kommunen, frivillige |
| Lavangen kirke | Utbedringer, vedlikehold, info.skilt, tilskudd | Lavangen sokn | Kommunen, frivillige, Riksantikvaren |
| MK Havgutten | Plan vedlikehold og drift | Krambuвика museums lag | Kommunen, frivillige |
| Moloen, naust, båter Krambuвика bygdemuseum | Stort info.skilt | Krambuвика museums lag | Kommunen, frivillige |
| Naustmiljø på Lotternes | Info. skilt | Privat | Krambuvik bygdemuseum |
| Normann Johnsastua | Info.skilt | Lavangen kommune | Krambuвика bygdemuseum |
| Nødsarbeidsvei i Lia | Info.skilt, benk | Privat | Kommunen, frivillige |
| Røkenes Havn | Info.skilt | Privat | Kommunen |
| Samisk offerstein - Stormyra | Info.skilt | Privat | Kommunen |
| Saragammen | Restaurering | Privat | Kommunen, frivillige |
| Skilting stedsnavn i utmark | Skilt | Privat | Kommunen, frivillige |
| Skoleprosjekt - krigsminner | Digitalisering av kassetter | Lavangen kommunen | Lydstudio, Troms fylkeskommune |
| Soløy/Solheim gård | Info.skilt, tusenårsmerke | Privat | Kommunen |
| Stormyra/Gressdalen | Info.skilt kulturminner, krigsminneløype | Privat | Kommunen, Troms fylkeskommune, Ofoten friluftsråd, frivillige |

Oppsummering

Oversikten viser hele 24 prioriterte kulturminner, uten videre prioriteringer blant disse. Av disse kulturminnene er 4 kulturminner automatisk fredet og et er vernet av Riksantikvaren, men det er valgt å legge dem frem med tiltak som går på informasjonsformidling av disse.

8 Vi må regne med å finne flere kulturminner

8.1 Erfaringer ved utbyggingsprosjekter

Mange av de største utgravningene som er blitt foretatt i Norge, har skjedd i forbindelse med byggingsprosjekter, både gjeldende vei, bygg og havn m.m. Kommunen ville ha kjent mindre til bosetting i middelalderen om ikke "Soløy-utgravningene" i regi av Universitetet i Tromsø var blitt igangsatt med bakgrunn i ny FV 84. Og det finnes mange flere kulturminner som ikke er registrert i kommunen. Det som ligger over bakken er mest kjent. Under jordoverflaten finnes det imidlertid spor etter tidligere bosettinger og folk i kommunen. Dette gjelder særlig kulturminner i dyrket mark.

De registreringer som kulturvernmyndighetene foretar, skjer i forbindelse med planer for utbygging. Kommunen har et ansvar for registrering og varsling om kulturminner som dukker opp under byggevirksomhet i kommunens regi. Etisk ansvar har også privatpersoner og en hver innbygger i Lavangen til å påse at kulturminner blir registrert og varslet om, jfr. Kulturminneloven. At slike funn kan komme i strid med planer som utbyggere ønsker å foreta, er en kjent problemstilling. Nylig foretok Troms fylkeskommune en stor registrering av kulturminner i forbindelse med ny linje-trasé fra Bjerkvik, langs E6 over Fossbakken gjennom Lavangen kommune i retning Bardu.

8.2 Områder hvor vi kan gjøre nye funn

Størst sannsynlighet for å finne nye automatisk freda kulturminner er der det tidligere ble drevet jordbruk. Særlig på og omkring morenerygger er det rikt med automatisk freda kulturminner. Dette er områder hvor det har vært stor aktivitet opp gjennom årene og derfor er en stor del av disse fornminnene enten kjent og tatt vare på, eller så er de allerede tapt.

Forvaltning av kulturminner i skog er vanskelig fordi en meget stor del av kulturminnene ikke er synlige eller registrerte. Riksantikvaren regner med at bare 5 % av alle automatisk fredete kulturminner i landet pr i dag er funnet. Resten ligger under jorda og mange er i skogen, som har vært lite undersøkt frem til nå. Det er mulig konflikt mellom moderne skogsdrift og vern om kulturminner. Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) har laget en metode som ved hjelp av digitalt kartverktøy analyserer seg frem til hvor det er størst sannsynlighet for å finne kulturminner i skog. Dette verktøyet er i større grad forsøkt bruk i Sør-Norge enn her i nord.

9 Ord og begreper

Kulturarv

Tilhørighet og identitet er viktig for et hvert menneske. Kjennskap til familiens og bygdas fortid og nåtid er viktig for alle. Det er en del av vår identitet. Formidling av kunnskap om kulturminnene i samarbeid med skolene og museene skal være et prioritert satsningsfelt. Målet er regionalt mangfold i kulturen. Den oppvoksende slekt skal gis et trygt ståsted i en lokal kultur.

Kulturminne

"Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til", jfr. Kulturminneloven § 2. Dette er en svært vidtfaunede definisjon som omfatter alt som er skapt av mennesker, fra de første helleristingene og boplassene til de nyeste byggverk. Ordet kulturminne alene sier ikke noe om hvor verdifullt et kulturminne er.

Kulturmiljø

"Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng", jfr. Kulturminneloven § 2. Kulturmiljø blir brukt om både kulturlandskap/ jordbrukslandskap med gårdsanlegg og andre kulturminner. Samt om bygningsmiljøer, tettsteder og byområder.

Kulturlandskap

En bred definisjon av begrepet er landskap som er formet av samspillet mellom naturgrunnet og menneskelig virksomhet, eller mellom natur og kultur. Kulturlandskapet avspeiler naturvilkår, samfunnsforhold og historie. Det har vært mest vanlig å bruke begrepet i tilknytning til landbruksvirksomhet.

Kulturminnevern

Betegnelse på all aktivitet som har til hensikt å verne kulturminner, jfr. Riksantikvaren. Ordet blir også brukt som et samlebegrep for de offentlige instansene som arbeider med kulturminnevern.

Kulturminneforvaltning

Betegnelse på de systemer samfunnet organiserer for å utføre sin del av virksomheten, jfr. Riksantikvaren.

Automatisk fredete kulturminne

Alle kulturminner fra forhistorisk tid og middelalder, dvs. tida før 1537, og samiske kulturminner eldre enn 100 år. Disse er fredet direkte etter kulturminneloven uten fredningsprosedyre. Dette gjelder både synlige og ikke synlige kulturminner. I tillegg er erklærte stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649 automatisk fredet, jfr. kulturminneloven §§ 3 og 4.

Fornminne

Uformell benevnelse på automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.

Kulturminne fra nyere tid

Kulturminne fra tiden etter reformasjonen i 1537.

Vedtaksfredete kulturminner og kulturmiljø

Kulturminne og kulturmiljø som er fredet ved vedtak etter kulturminneloven. Kulturhistoriske og arkitektonisk verdifulle kulturminner kan fredes, jfr. Kulturminneloven § 15.

Befaringsverdig

Begrepet brukes om kulturminner og kulturmiljø som er så verneverdig at regulering til spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven § 25.6 er aktuelt.

Verneverdig

Begrepet brukes om kulturminner og kulturmiljø som bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes.

10 Kilder

- "Kriterier for prioritering av kulturminner"; Riksantikvaren
- "Arkeologiske spor etter tusen års bosetting - Soløy i Lavangen"; av Myklevoll og Bertelsen
- "Kulturminnevern, bind I og II"; Jørn Holme, 2001
- "Oversikt over bygninger og gjenstander, 2014"; Krambuvika bygdemuseum -
- "Registreringen av faste kulturminner i Lavangen"; av kulturkontoret 1984.
- "Museumsplan 2008-2012"; Lavangen kommune
- «I gamle daga bygde dæm før å få tak over hauet!"; Lavangsminne 1999
- "Bjørnegrava på Røkenes"; Lavangsminne 1988/1989.
- "Krigsgenerasjon forteller"; Arne Borren, 2000 (Folk fra Lavangen fortalte)
- "Ordsamling fra Lavangen"; Elling Ellingsen, 2004/2007
- "Byggeskikk i Lavangen"; Lavangsminne 1999
- "Registrerte kulturminner i Lavangen", Kulturkontoret 2008
- Prosjekt samiske kulturminner – Gratangen, Lavangen, Salangen lbestad og Dyrøy v/ Sonja Westrheim
- Forprosjekt samiske kulturminner –Gratangen, Lavangen, Salangen, lbestad og Dyrøy v/ Sonja Westrheim
- Lavangen kommune - hjemmesider
- Statistikk fra registreringsbasene Kulturminnesok.no og Digitalt.fortalt.no
- Wikipedia - definisjoner m.m.
- Store Norske Leksikon
- M.m.

11 Vedlegg

På de følgende sidene vedlegges en del dokument, oversikter og kart.

11.1 Vedtak 42/14



LAVANGEN KOMMUNE
LOABÁGA SUOHKAN

Dato: 13.05.2014
Vår ref.: 14/5-2734/14
Deres ref.:
Arkivkode: C52
Saksbeh.: Evy Hansen, tlf.: 77176545
www.lavangen.kommune.no


Gratangen kommune
Salangen kommune
Ibestad kommune

MELDING OM POLITISK VEDTAK - KULTURMINNEREGISTRERING OG REGIONAL KULTURMINNEPLAN

Formannskapet behandlet saken i møte 28.03.2014 sak 42/14. Følgende vedtak ble fattet:

1. Lavangen formannskap stiller seg positivt til utarbeidelse av en regional plan for kulturminner i Astafjord i tråd med Plan- og bygningsloven §11.1-11.2.
2. Forutsetning for igangsettelse av arbeidet er tilsagn om midler fra Troms fylkeskommune.
3. Administrasjonen organiserer og gjennomfører arbeidet innenfor egne administrative ressurser, samt tildeling av midler fra Troms fylkeskommune.

Med hilsen



LAVANGEN KOMMUNE
Evy Hansen
førstesekretær

Kopi til:
Troms fylkeskommune
Prosjektleder Unn-Tove Andreassen

11.2 Registrerte kulturminner i Lavangen jfr. kulturminnesok.no sept 2015

KULTURMINNER I LAVANGEN UT I FRA KULTURMINNETYPE

| | | Navn | Kulturminnetype | Vernestatus | Lokalitets ID: | Art: |
|----|---|---|--------------------------|-------------------|----------------|-----------------------------|
| 1 | R | Aa | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 56966 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 2 | R | Andersholla | Arkeologisk minne | Uavklart | 159359 | Tradisjonslokalitet |
| 3 | R | Annagammen | Arkeologisk minne | Uavklart | 159393 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 4 | R | Anna-Marjagammen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 158499 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 5 | R | Arran v Lortevatnet | Andre | | | Kultur |
| 6 | H | Benoni-stua i Hoesjevik | Bygning | | | Kultur |
| 7 | B | Bergli | Bebyggelse-Infrastruktur | Ikke fredet | 178899 | Gårdsanlegg |
| 8 | R | Bjørn - Den siste felte i Lavangen? | Andre | | | Kultur |
| 9 | R | Boaresgioddek | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159373 | Teltboplass |
| 10 | R | Boksejaggi/Stormyra | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 156588 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 11 | R | Bru mellom Søndre og Nordre Fossbakke | Andre | | | Kultur |
| 12 | R | Brønn tilknyttet arbeidet med innlandsveien | Andre | | | Kultur |
| 13 | H | Buslettsætra | Bygning | | | Kultur |
| 14 | H | Bygdemølla på Skardet, Soløy | Bygning | | | Kultur |
| 15 | R | Daugammen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159382 | Teltboplass |
| 16 | H | Fjellbunkers på Fossbakken | Bygning | | | Kultur |
| 17 | R | Forvregning av samiske navn | Andre | | | Kultur |
| 18 | R | Gammelell-holla | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159367 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 19 | R | Gammelgården | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 67511 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 20 | H | Gammelslåttan, Stormyra | Bygning | | | Kultur |
| 21 | H | Gammetufter fra høsten 1944, Soløy | Bygning | | | Kultur |
| 22 | R | General Fielscher, Monumentet på Lapphaugen | Andre | | | Kultur |
| 23 | R | Grushaugene på Rød | Andre | | | Uspesifisert |
| 24 | R | Halsen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156051 | Krigsminnelokalitet |
| 25 | R | Halsen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156054 | Krigsminnelokalitet |
| 26 | R | Halsen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156050 | Krigsminnelokalitet |
| 27 | R | Halsen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156055 | Krigsminnelokalitet |
| 28 | R | Halsen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156053 | Krigsminnelokalitet |
| 29 | B | Helmly | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178038 | Gårdsanlegg |
| 30 | R | Innlandsveien - kjerrevei på Fossbakken | Andre | | | Kultur |
| 31 | R | Iverfossen på Fossbakken | Andre | | | Kultur |
| 32 | H | Iverlufane - Fossbakken | Bygning | | | Kultur |
| 33 | H | Johan Lind-hytta | Bygning | | | Kultur |
| 34 | R | Kamsletta | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159374 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 35 | R | Kamsletta | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 175485 | Annen arkeologisk lokalitet |
| 36 | R | Kamsletta | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 175488 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 37 | R | Kamsletta | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 175487 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 38 | R | Kamsletta | Andre | | | Kultur |
| 39 | R | Kirkhaugen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159376 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 40 | R | Koibanelva | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156085 | Krigsminnelokalitet |
| 41 | R | Koibanskardet | Arkeologisk minne | Uavklart | 156107 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 42 | R | Koibanskardet | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156108 | Krigsminnelokalitet |
| 43 | R | Koibanskardet | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156096 | Krigsminnelokalitet |
| 44 | R | Koibanskardet | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156106 | Krigsminnelokalitet |
| 45 | R | Kvannsdalen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156099 | Krigsminnelokalitet |
| 46 | R | Lapphaugen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 18645 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 47 | R | Lapphaugvatnet | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156067 | Krigsminnelokalitet |
| 48 | R | Lapphaugvatnet | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156066 | Krigsminnelokalitet |
| 49 | R | Lapprengjerdan | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159394 | Gjerde/innhegning |
| 50 | R | Lars Palsaholmen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 158497 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 51 | H | Lars Tolliefsens boplass, Stormyra | Bygning | | | Kultur |

| | | | | | | |
|-----|---|--|---------------------------|-------------------|--------|----------------------------|
| 52 | △ | Larsjordet på Fossbakken | Bygning | | | Kultur |
| 53 | ⋈ | Lavangen kirkested | Kirkested | Listeført kirke | 84915 | Kirkested |
| 54 | R | Lavangnes | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 89934 | Annen marin lokalitet |
| 55 | R | Marenmyra - Fossbakken | Andre | | | Kultur |
| 56 | R | Milganberget | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 57548 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 57 | R | Mikalsætra | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 159362 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 58 | △ | Murer - Tysk sykehus, Lapphaugen | Bygning | | | Kultur |
| 59 | △ | Murer etter tysk kinobrakke, Selstrøm | Bygning | | | Kultur |
| 60 | ⊗ | Myrvang | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178036 | Gårdsanlegg |
| 61 | ⊗ | Nygård | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178046 | Gårdsanlegg |
| 62 | R | Nødsarbeidsprosjekter på 1930-tallet | Andre | | | Kultur |
| 63 | R | Ol Larsa-luftene | Arkeologisk minne | Uavklart | 159380 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 64 | R | Ordførarsteinen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 56967 | Rituell-kultisk lokalitet |
| 65 | ⊗ | Overgård | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178049 | Gårdsanlegg |
| 66 | R | Reingjerde | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159388 | Gjerde/Innhegning |
| 67 | R | Reingjerde i Rødalskaret | Andre | | | Kultur |
| 68 | R | Riikojávri | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159391 | Teltboplass |
| 69 | R | Riikojávri | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159392 | Teltboplass |
| 70 | R | Riikojávri | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159389 | Teltboplass |
| 71 | R | Rød | Arkeologisk minne | Uavklart | 17615 | Funnsted |
| 72 | ☆ | Røkenes indre havn | Teknisk/Industrielt minne | | | Kultur |
| 73 | ☆ | Røkenes ytre båthavn | Teknisk/Industrielt minne | | | Kultur |
| 74 | R | Samisk offerstein, Kirkhaugen | Andre | | | Kultur |
| 75 | R | Samisk sommerboplass, Sandnesbotn | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159395 | Teltboplass |
| 76 | △ | Sandmelgammen, Soløybotn | Bygning | | | Kultur |
| 77 | R | Saragammen | Arkeologisk minne | Uavklart | 175575 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 78 | ☆ | Skjelnes båthavn | Teknisk/Industrielt minne | | | Kultur |
| 79 | R | Skjelnesvatnan | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159415 | Teltboplass |
| 80 | ☆ | Skjerpung etter graffiti i Spansdalen | Teknisk/Industrielt minne | | | Kultur |
| 81 | ⊗ | Skreberget | Bebyggelse-Infrastruktur | Automatisk fredet | 178040 | Gårdsanlegg |
| 82 | R | Skrebergsætra | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 159372 | Seter/Støl |
| 83 | △ | Slåttegamme, Nordre Fossbakk, Stormyra | Bygning | | | Kultur |
| 84 | R | Smisteinen | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 155430 | Annen tekn.-ind. lokalitet |
| 85 | R | Soløy | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 37150 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 86 | R | Spansdalen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 73644 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 87 | R | Spanselva | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156075 | Krigsminnelokalitet |
| 88 | R | Spanselva | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156072 | Krigsminnelokalitet |
| 89 | △ | Spisebrakke i forbindelse med arbeid | Bygning | | | Kultur |
| 90 | R | Steinbrudd | Arkeologisk minne | Uavklart | 56965 | Steinbrudd |
| 91 | R | Steingjerde mellom inn- og utmark på | Andre | | | Kultur |
| 92 | ☆ | Steingjerde mellom Å og Soløy utmark | Teknisk/Industrielt minne | | | Kultur |
| 93 | R | Steinsettinger etter lavvoer i Gressdalen | Andre | | | Kultur |
| 94 | R | Steinsettinger etter lavvoer, Trosen/Jlettanas | Arkeologisk minne | | | Kultur |
| 95 | ☆ | Stoll etter malmskjerpung, Garmvik | Teknisk/Industrielt minne | | | Kultur |
| 96 | R | Storbakken | Arkeologisk minne | Uavklart | 159375 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 97 | R | Storsteinen i Stormyra - Offerstein | Andre | | | Kultur |
| 98 | R | Surhøyflata i Stormyra | Andre | | | Kultur |
| 99 | △ | Sætertufter, Søndre Fossbakk, Lapphaugen | Bygning | | | Kultur |
| 100 | R | Sætran | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 159356 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 101 | R | Teltboplass | Arkeologisk minne | Uavklart | 159398 | Bosetning-aktivitetsområde |
| 102 | R | Tomasfyllingen, Fossbakken | Andre | | | Kultur |
| 103 | △ | Tuft etter slåttegamme på Høgstad | Bygning | | | Kultur |

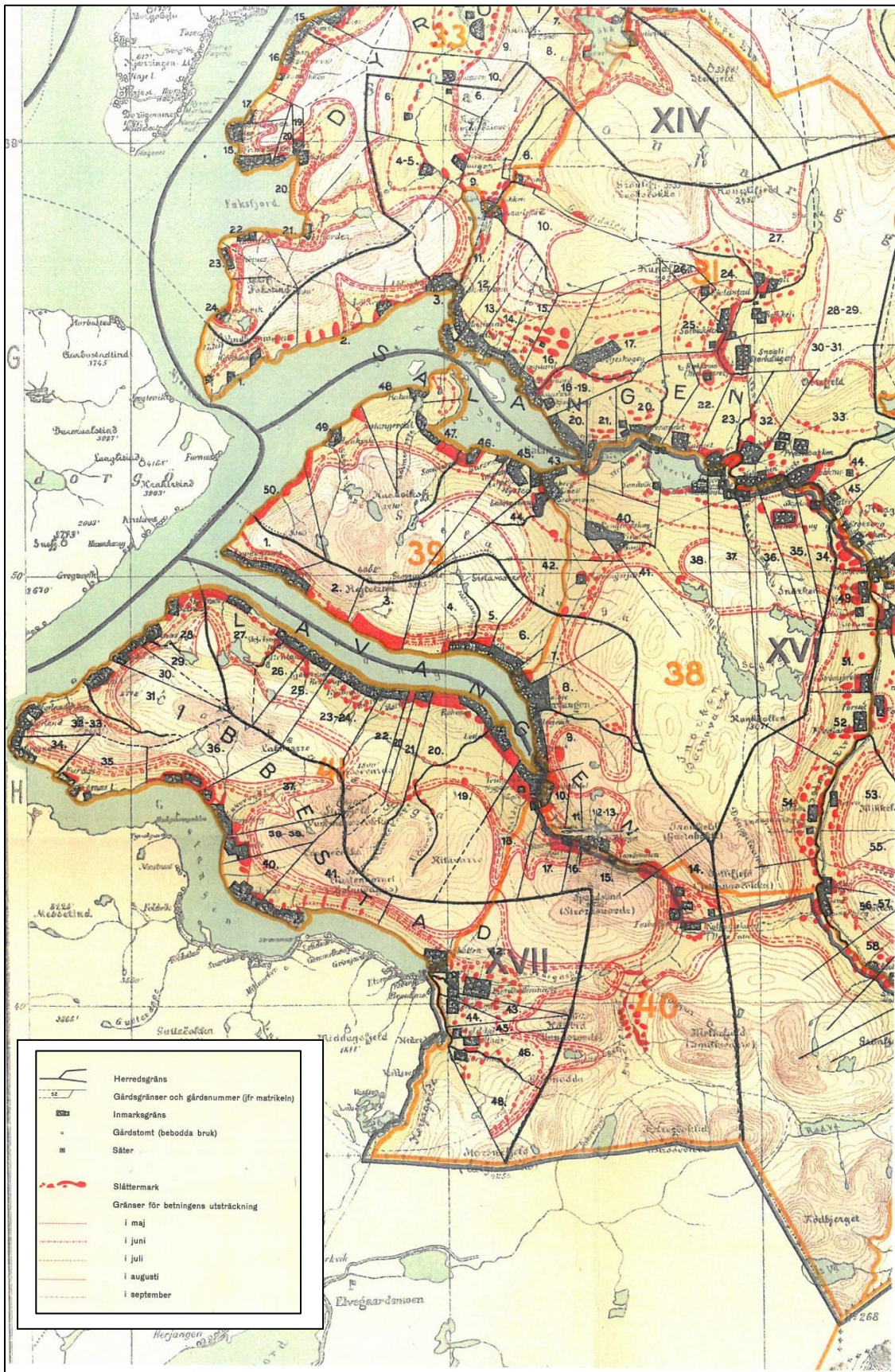
| | | | | | | |
|-----|---|---|-------------------|-------------------|--------|--------------------|
| 104 | R | Tufte - ammunisjonsbunker, Lappaugen - Lavangen | Andre | | | Forsvar |
| 105 | R | Tufter etter tysk gartneri, Søndre Fossbakk | Bygning | | | Kultur |
| 106 | R | Tufter på Eivenesfjellet | Bygning | | | Kultur |
| 107 | R | Tyskernes øvelsesskyting av granater under 2. verdenskrig vises ennå godt i | Andre | | | Kultur |
| 108 | K | Tyttebærbakken | Arkeologisk minne | Ikke fredet | 156089 | Krigsminnelokaltet |
| 109 | R | Tyttebærhågen/Gluntegammen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 67512 | Gravminne |
| 110 | R | Vøilund, lappaugen brøytestasjon | Andre | | | Ute av bruk |
| 111 | R | Vollen | Arkeologisk minne | Automatisk fredet | 17616 | Gravfelt |

11.3 Innspill til prioriterte kulturminner og kulturmiljø

Følgende kulturminner er kommet inn som skriftlig innspill i forbindelse med kulturminneplan-arbeidet. Videre listes også opp de innspill som fremkom fra møtedeltakere på presentasjonsmøtet den 01.12.15.

| Navn på kulturminner |
|---|
| Skriftlige innspill til prioriterte kulturminner |
| Bilder fra krigsminnemarkeringsprosjektet |
| Boliggamme i Spansdalen |
| Bygdebok/gårdshistorie |
| Fotefar mot nord |
| Gamle bilder, personer og situasjonsbilder |
| Gamle bygninger, bygd før 1925 |
| Kassetter med intervju 2. verdenskrig, 81 kassetter |
| Krambuvika bygdemuseum |
| Krigsminneløyper |
| Kulturminner generelt |
| Lavangsminne - hefter fra 1976 - d.d. |
| Normann Johnsastua |
| Rapport registrering av faste kulturminner |
| Muntlige innspill til prioriterte kulturminner - presentasjonsmøtet |
| Bjørnegraven på Røkenes |
| Fjellbunkers på Fossbakken |
| MK Havgutten |
| Skjelnesvatnan |
| Steingjerderdet mellom Aa og Soløy utmark |
| Tekstilsamlingen - Krambuvika bygdemuseum |

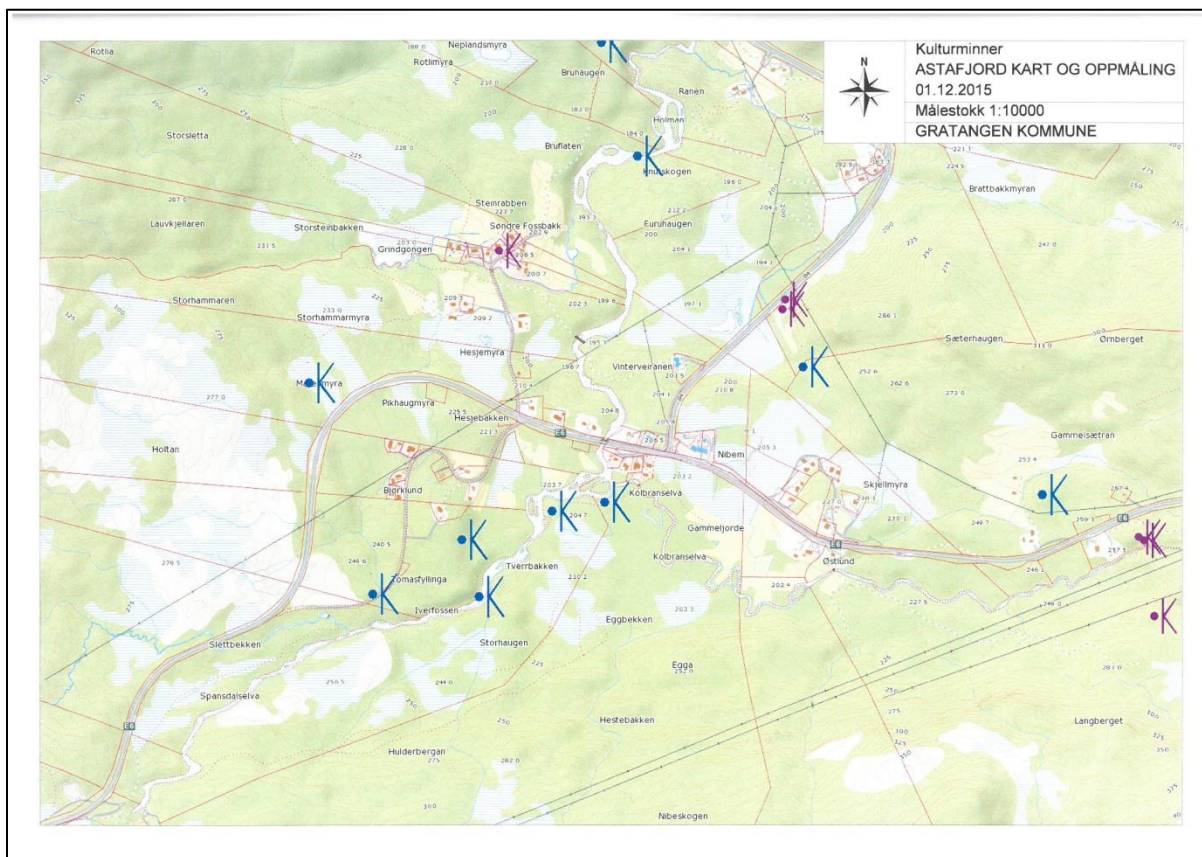
11.4 Kart fra 1905 - Slåttemarker i Sør-Troms



11.5 Kart fra 1905 - Samiske trekkruiter



11.6 Kartutsnitt fra Fossbakken med kulturminner



Kart med nummerering pr kulturminne vil legges ved kulturminneplanen, jfr. tabell over kulturminner i denne plan.

Vedlegg 11.7:

Kommunestyrets vedtak 30.04.20, sak 36/20.

1. Evaluering av Kulturminneplan 2016-2020 tas til orientering.
2. Handlingsprogram 2020-2022 godkjennes.
3. Utgiftene til skilting og benker søkes finansiert med eksterne midler. Hvis vi ikke får eksterne midler fremmes sak til kommunestyret med søknad om tilleggsbevilgning.
4. Tiltak 7.3.4 skilting i utmark: lage regler for skilting med lokale stedsnavn.
Det må være enighet i grunneierlaget om lokalt stedsnavn evt. skilte med flere brukte navn
Tiltak 7.5.1/7.8.2 Soløy gård: planutvalget tar stilling til hvor skiltene skal stå.
5. Neste rullering av kulturminneplan og handlingsprogram bør skje innen utgangen av 2022.

Handlingsprogram for perioden 2020-2022:

| nr. | navn | vedtatte tiltak | Status mars 2020 | Handlingsprogram 2020-2022 | Kostnad |
|-------|------------------------|---|---|---|---------|
| 7.1.1 | Krambuvika bygdemuseum | Vedtatte om fast bevilgning av støtte til museet. Informasjonsskilt | Fast post i budsjettet. Informasjonsskilt er ikke på plass | Skriftlig samarbeidsavtale Informasjonsskilt i samarbeid med eier. | skilt |
| 7.1.2 | Lavangen kirke | Informasjonsskilt om kirkebygget | Ikke på plass | Informasjonsskilt i samarbeid med menighetsrådet | skilt |
| 7.1.3 | Norman Jonsa-stua | Informasjonsskilt, restaurering og vedlikehold. | Ikke på plass | Informasjonsskilt | skilt |

| | | | | | |
|-------|--|--|----------------------------|--|------------|
| 7.2.1 | Cementfabrikken | Informasjonsskilt | Ikke på plass | Informasjonsskilt | skilt |
| 7.2.2 | Saragammen – Røkenes utmark | Oppbygging av gammen | Ikke på plass | Samarbeide med grunneier og evt. Sør-Troms Museum om evt. søknad om midler til oppbygging. | |
| 7.3.1 | Nødsarbeid på 1930-tallet | Tursti Lia-Meganberget er deler av dette arbeidet. Informasjonsskilt og benk | Ikke på plass | Informasjonsskilt | skilt |
| 7.3.2 | Jordbrua på Fossbakken | Skilting og benk | Ikke på plass | Informasjonsskilt | skilt benk |
| 7.3.3 | Innlandsvei – kjerrevei på Fossbakken | Skilting og tilrettelegging med klopping. Kan inngå som en videreføring av krigsminneløypa fra Lappaugen | Ikke på plass | | |
| 7.3.4 | Skilting i utmark | Oppfordre grunneiere til å skilte med samme profil/layout | Ikke på plass. | Brev til alle grunneierlag med oppfordring om skilting | |
| 7.4.1 | Lappaugen – Gen. Fleischer-monument | Benk | Ikke på plass. | Benk | benk |
| 7.4.2 | Ruiner fra okkupasjonsstiden | Informasjonsskilt – knyttet til planlagt krigsminneløype fra Fossbakken til Lappaugen. | Ikke på plass. | | |
| 7.4.3 | Krigsminneløypene | Fullføre gjenstående planlagte løyper | Ikke på plass. | | |
| 7.4.4 | Skoleprosjekt – 81 intervju om 2. verdenskrig på kassett | Digitaliseres. Vurderes om de skal evt. gjøres tilgjengelig i DigitaltFortalt/DigitaltMuseum | Kassetten er digitalisert. | Avklare om vi kan legge intervjuene offentlig tilgjengelig. | |

| | | | | | |
|--------------|---|---|----------------|--|-------|
| 7.4.5 | Flytragedien i Lavangen – Skjelnes 1944 | Informasjonsskilt | Ikke på plass | Informasjonsskilt | skilt |
| 7.5.1/ 7.8.2 | Soløy gård | Skal saken settes på dagsorden igjen? (Tusenårssted) Informasjonsskilt | Ikke på plass | Vi har Tusenårsstedskilt. Men hvor skal det stå? | |
| 7.5.2 | Grushaugene på Rød | Informasjonsskilt | Ikke på plass | | |
| 7.6.1 | Naustmiljø på Lotternes | Vedlikehold og informasjonsskilt | Ikke på plass | | |
| 7.6.2 | Gamle båthavner i Lavangen | Informasjonsskilt | Ikke på plass | | |
| 7.6.3 | Moloen, naust, nothjell og båter | Informasjonsskilt | Ikke på plass | Sees sammen med tiltak 7.1.1.: felles informasjonsskilt | |
| 7.6.4 | MK «Havgutten» | Plan for drift og vedlikehold | Ikke på plass | Oppfordre eier Krambuvika bygdemuseumslag om å lage plan for drift og vedlikehold av MK Havgutten. | |
| 7.7.1 | Offersteinen i Stormyra | Mulige tiltak drøftes med samisk forening | Ikke på plass. | | |
| 7.7.2 | Gårdstun i Spansdalen | Mulige tiltak drøftes med samisk forening | Ikke på plass. | | |
| 7.8.1 | Stormyra/Gressdalen | Informasjonsskilt. Om det blir etablert ny krigsminneløype fra Lapphaugen til Gressdalen så oppgraderes løypa som historisk vandreløype. Informasjonss | Ikke på plass. | | |

| | | | | | |
|--|--|--------------------------|--|--|--|
| | | kilt ved Surhøyflata. | | | |
|--|--|--------------------------|--|--|--|